

Economisch-Statistische Berichten

Afbetaling in Amerika

★

Drs. J. Bosch
Automatisering

★

Mr. Ph. C. M. van Campen
De landbouw en de algemene
welvaartsontwikkeling

★

F. J. G. Schrijver
Kartelregelingen inzake het op termijn-
betaling aanbieden van merkartikelen

★

Prof. Dr. A. Kraal
Economische kroniek van Indonesië

★

G. C. A. Mulder B.Sc., Ps.D.
Surinaamse kanttekeningen

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

41e JAARGANG

No. 2016

WOENSDAG 8 FEBRUARI 1956

EERSTE NEDERLANDSCHE

VERZEKERING MIJ OP HET LEVEN EN TEGEN
INVALIDITEIT N.V.
GEVESTIGD TE 'S-GRAVENHAGE

PENSIOENREGELINGEN

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON 11 19 80
(3 LIJNEN)

EENDRACHTSWEG 11
ROTTERDAM

26 februari t/m 8 maart 1956

LEIPZIGER MESSE

TECHNISCHE MESSE EN BEÛRS VOOR VERBRUIKSGOEDEREN

Gratis visum. Alle inlichtingen worden verstrekt door:
Nederlandse Kamer van Koophandel voor Duitsland,
Jan van Nassaustraat 3, 's-Gravenhage. Tel. 77 78 72

LEIPZIGER MESSE AMT POSTFACH 329

R. Mees & Zoonen

Bankiers en
Assurantie-makelaars.

Rotterdam

Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam

verlenen gaarne hun
goede diensten, o.m.
bij het

kiezen van beleggingen
sluiten van auto-, w.a.-,
fraude- en berovings-
verzekeringen.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-
38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, 6, Place Royale, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk
nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het
kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

Afbetaling in Amerika

Gunstige financiële omstandigheden van de Amerikaanse consument; een omvangrijke produktie van allerlei duurzame verbruiksgoederen; door krachtige verkoopcampagnes gestuwde omzetten en de aanwezigheid van middelen die de mogelijkheid boden op afbetaling te verkopen; hebben bijgedragen tot een sterke uitbreiding van het afbetalingskrediet in de Verenigde Staten gedurende het afgelopen jaar. Doordat de verleende kredieten de eerste tien maanden van dat jaar \$ 7 mrd. en de aflossingen \$ 2 mrd. hoger waren dan in de vergelijkbare periode van 1954, nam het uitstaande bedrag toe met \$ 5 mrd. en bereikte een hoogte van ca. \$ 27 mrd.¹⁾

Meer dan 50 pCt. van laatstgenoemd bedrag en 75 pCt. van de toeneming ten opzichte van 1954 komt voor rekening van op afbetaling verkochte auto's. De totale daartoe verleende kredieten beliepen in de betreffende periode \$ 15 mrd. of 45 pCt. meer dan in de eerste tien maanden van 1954. Merkwaardig is, dat het aandeel der op afbetaling verkochte auto's in de totale auto-omzetten de laatste jaren groter wordt naarmate het jaar vordert. Zo beliep dit aandeel in het eerste kwartaal 1955

57 pCt. en in het derde kwartaal niet minder dan 72 pCt. Bovendien waren deze aandelen het afgelopen jaar over het algemeen hoger dan in voorgaande jaren.

Laatstgenoemd verschijnsel is o.a. toe te schrijven aan het feit, dat de producenten, daartoe aangezet door de strijd om het marktaandeel, er toe zijn overgegaan de afbetalingsvoorwaarden te verlichten. Was bijv. in 1954 een 24-maands-contract het meest voorkomende, medio 1955 was dit het 30-maands-contract, terwijl 36-maands-contracten reeds aardig gemeengoed begonnen te worden en zelfs melding werd gemaakt van contracten van 42 maanden. Hoewel de meeste verkopers

¹⁾ Alle hier vermelde gegevens zijn ontleend aan het „Federal Reserve Bulletin“ van december 1955.

nog steeds „aanbetalingen“ van 25 à 33 pCt. van de prijs eïsten, werd dit percentage door het toepassen van allerlei praktijken in feite soms aanzienlijk verlaagd.

Zoals nevenstaand staatje doet zien, neemt het aandeel der overige duurzame verbruiksgoederen in het uitstaande krediet de laatste jaren geleidelijk af, hoewel het absolute bedrag nog steeds een stijging vertoont. Van deze goedercategorieën werd in het derde kwartaal 1955 rond 45 pCt. op afbetaling gekocht, tegen 40 pCt. het jaar tevoren; het percentage voor meubelen en andere huishoudelijke artikelen belooft de laatste jaren meer dan 50. De kredieten voor persoonlijke doeleinden die dienen voor de financiering van tal van objecten, variërend van

medische hulp tot consolidatie van schulden, alsmede die verband houdend met reparatie en modernisering van woningen, vertonen een vrij constant beloop.

Is uit het voorgaande reeds duidelijk, dat het afbetalingssysteem in de Verenigde Staten een rol van betekenis vervult, deze betekenis wordt nog eens onderstreept door de wetenschap, dat de verleende afbetalingskredieten en de aflossingen in het derde

kwartaal van 1955 een peil bereikten, dat overeenkwam met resp. ruim 14 en bijna 12 pCt. van het beschikbaar persoonlijk inkomen. Het is duidelijk, dat de pogingen van producenten en handelaren om hun produktie en verkopen op peil te houden de tendentie in zich houden tot een voortgaande uitbreiding van het afbetalingskrediet. Hier staat echter tegenover, dat de middelen om dit soort verkopen te financieren krappert zijn geworden en dat de aan verkopers berekende rente is verhoogd. Een groot aantal kredietverschaffers heeft dan ook stappen ondernomen tot verzwaring der kredietvoorwaarden, en de ontwikkeling in de richting van lagere „aanbetalingen“ en langere looptijden blijkt haar tempo te hebben verlaagd.

UITSTAANDE BEDRAGEN (in miljoenen dollars)						
	ult. 1940	ult. 1945	ult. 1950	ult. 1954	okt. 1954	okt. 1955
Totaal, waarvan voor: ..	5.514	2.462	14.490	22.467	21.952	26.963
auto's	2.071	455	6.342	10.396	10.340	14.095
andere duurzame verbruiksgoederen ..	1.827	816	4.337	5.668	5.324	5.917
reparatie en modernisering	371	182	1.006	1.616	1.637	1.627
persoonlijke doeleinden	1.245	1.009	2.805	4.787	4.651	5.324
	(in pCt. van het totaal)					
Totaal, waarvan voor: ..	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
auto's	37,6	18,5	43,8	46,3	47,1	52,3
andere duurzame verbruiksgoederen ..	33,1	33,1	29,9	25,2	24,3	21,9
reparatie en modernisering	6,7	7,4	6,9	7,2	7,4	6,0
persoonlijke doeleinden	22,6	41,0	19,4	21,3	21,2	19,7

INHOUD

	Blz.	Blz.
Afbetaling in Amerika	103	Surinaamse kanttekeningen, door G. C. A. Mulder B. Sc., Ps. D.
Automatisering, door Drs. J. Bosch	105	118
De landbouw en de algemene welvaartontwikkeling mede in het licht van de spaarbeweging in 1955, door Mr. Ph. C. M. van Campen	109	Boekbespreking:
Kartelregelingen inzake het op termijnbetaling aanbieden van merkartikelen, door F. J. G. Schrijver	113	Dr. J. A. Geertman en A. H. Geertman: „Economisch-technische verschijnselen II“, bespr. door Drs. A. G. ter Hennepe
Economische kroniek van Indonesië, door Prof. Dr. A. Kraal	114	120
COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.		Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet ...
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.		121
		Statistieken:
		Bankstaten
		122

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Drs. J. BOSCH, Automatisering.

Automatisering betekent automatische handeling, het waarnemen van verschillende variabelen, het vergelijken met een bepaalde werkinstructie, gevolgd door een beslissing en automatische aanpassing, teneinde aan de werkinstructie te voldoen. Continue productieprocessen vormen het oudste en meest verspreide toepassingsgebied. Voorts wordt automatisering toegepast bij massa-productie, seriefabricage, stukwerkproductie en in de administratieve sector. Schr. gaat na in hoeverre de werkgelegenheid door automatisering wordt bedreigd. Hij concludeert dat, hoewel voornamelijk de industrie invloed zal ondervinden, niet mag worden vergeten, dat ook andere takken van bedrijvigheid aan automatisering zullen worden onderworpen. Behalve de directe arbeiders zullen ook de administratieve sectoren worden beïnvloed. Het is volgens schr. echter onwaarschijnlijk, dat door toepassing der automatisering werkloosheid zal ontstaan; bij bepaalde desiderata t.a.v. levensstandaard en vrije tijd zal eerder een tekort aan arbeiders optreden. Het grootste probleem, dat automatisering met zich zal brengen is het omscholingsproces. De uitval bij de productie zal door automatisering minder worden, de kwaliteit zal verbeteren en de veiligheid voor de arbeider worden vergroot. Voorts zijn diverse kostenbesparingen mogelijk.

Mr. Ph. C. M. VAN CAMPEN, De landbouw en de algemene welvaartsontwikkeling mede in het licht van de spaarbeweging in 1955.

Het wellicht meest gelukkige verschijnsel in de economische ontwikkeling van ons land gedurende 1955 is, dat Nederland inflatie bespaard is gebleven. Hiertoe hebben het waakzame oog van de Regering die niet schroomde zo nodig in te grijpen, en de prijsontwikkeling van een aantal landbouwproducten en de spaarzaamheid van de Nederlandse bevolking bijgedragen. Door de aanzienlijke daling der prijzen voor afgeleverde landbouwproducten en een stijging der kosten zijn de gezinsinkomsten per ha cultuurgrond voor het merendeel der landbouwbedrijven gedaald. Hetzelfde geldt voor het procentueel aandeel van de landbouw in het nationaal inkomen. Uit gegevens omtrent de spaarcijfers van boerenleenbanken blijkt, dat de procentuele stijging van het spaarderstegoed bij deze banken in 1955 beneden het stijgingspercentage bij de andere spaarinstellingen lag en dat het aandeel der boerenleenbanken in het totale spaarderstegoed terugloopt. Een analyse van de spaarcijfers toont o.a. aan, dat er een verschuiving heeft plaatsgevonden van de door boerenleenbanken uitgegeven spaarboekjes en in de spaarsaldi. Deze verschuivingen voltrokken zich ten gunste van arbeiders en middenstanders en ten nadele van de landbouw.

F. J. G. SCHRIJVER, Kartelregelingen inzake het op termijnbetaling aanbieden van merkartikelen.

De Minister voor Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie heeft de Commissie Bedrijfsregelingen verzocht advies uit te brengen omtrent de vraag of er aanleiding bestaat op te treden tegen bepaalde kartelregelingen die betrekking hebben op het tegen termijnbetaling aanbieden van een aantal duurzame verbruiksgoederen. Bedoelde

kartelregelingen zijn getroffen door of onder pressie van detaillisten die menen, dat het aanbieden van kredietfaciliteiten gelijk kan worden gesteld met het geven van korting op de prijzen. De auteur betoogt, dat het stelsel der vastgestelde minimum-verkooprijzen de concurrentie reeds ten dele uitschakelt en dat de weg naar volledige uitschakeling der concurrentie zou worden geopend indien ook nog de te verlenen service aan banden zou worden gelegd. Hierdoor zou de produktiviteit van de handel worden belemmerd. Bovendien beletten bedoelde kartelregelingen, dat de ondernemer de behoefte aan afbetalingskrediet op de meest efficiënte wijze kan bevredigen.

Prof. Dr. A. KRAAL, Economische kroniek van Indonesië.

In deze kroniek wordt allereerst een overzicht gegeven van enkele betalingsbalanscijfers van enige Zuid-Oost-aziatische landen. Uit de gegevens betreffende Indonesië blijkt, dat de gunstige ontwikkeling der exportopbrengsten werd gecontinueerd. Voorts komt de verruiming van de invoer duidelijk tot uiting. Men mocht aannemen, dat na een zekere overgangperiode importgoederen zouden kunnen worden verhandeld tegen prijzen, die niet hoger waren dan de c.i.f.-prijzen, vermeerderd met de normale marges. Schr. gaat uitvoerig in op aanpassingsmoeilijkheden die zich in dezen voordoen. Aan het slot behandelt hij de vooruitzichten van Indonesië voor 1956, die als hoopvol worden gekarakteriseerd.

— SOMMAIRE —

Drs. J. BOSCH, Automatisation.

Après avoir fourni une analyse de la notion „automatisation” et une énumération des terrains d'application, l'auteur démontre qu'il est peu probable qu'il se produise du chômage par suite de l'application d'automatisation. Le plus grand problème que comporte l'automatisation, est la rééducation professionnelle. L'automatisation permettra des économies sur diverses sortes de frais.

Mr. Ph. C. M. VAN CAMPEN, L'agriculture et le développement de la prospérité générale, vus également dans le cadre du mouvement de l'épargne en 1955.

Par suite de la baisse des prix des produits agricoles livrés, la part de l'agriculture dans le revenu national a diminué en pourcentage. Les chiffres de l'épargne chez les caisses de crédit agricole montrent le même développement: il s'est présenté e.a. un glissement quant aux soldes créditeurs des épargnants chez ces banques, en faveur des ouvriers et de la classe moyenne et au désavantage de l'agriculture.

F. J. G. SCHRIJVER, Réglementations de cartel concernant l'offre d'articles de marque déposée contre paiement à terme.

Le système des prix de vente minimums imposés élimine déjà partiellement la concurrence. L'auteur démontre que la réglementation du „service” — dans le cas présent les facilités de paiement — ouvrirait la voie à l'élimination totale de la concurrence.

Prof. Dr. A. KRAAL, Chronique économique de l'Indonésie.

L'auteur donne tout d'abord une comparaison de la balance des paiements de l'Indonésie avec celle de quelques autres pays de l'Asie du sud-est et traite ensuite de la situation économique en Indonésie.

Automatisering

Het begrip automatisering.

D. S. Harder, vice-president van de Ford Motor Company in de Verenigde Staten, zou het woord „automat(tisa)tion” hebben geschapen, maar het is wellicht het boek van J. Diebold ¹⁾ dat deze titel heeft, dat het meeste ertoe heeft bijgedragen om het gebruik van dit woord te verspreiden.

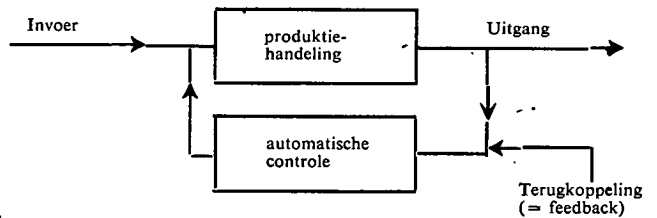
Ofschoon het woord automatisering van recente datum (1948) is, kunnen wij het oude ideaal van de automatische fabriek reeds vinden in de continue meelfabriek van Evans uit 1784 en in de Jacquard weefmachine uit 1801. Dit begrip vertoonde echter gedurende de 19e eeuw een langzame groei. Een belangrijke stap vooruit was de oprichting van de fabriek van A. O. Smith voor de produktie van autochassis in 1928. Sedert 1940 werd de ontwikkeling versneld onder druk van de tweede wereldoorlog en in de na-oorlogse periode door de eisen die de koude oorlog stelde.

Gedurende de tweede wereldoorlog werden elektronische rekenmachines uit het experimentele stadium gebracht en gebruikt voor communicatie en het vastleggen van informatie. Het werd mogelijk met behulp van deze elektronische apparatuur de vuurgeleiding van geschut te controleren, geleide projectielen te fabriceren enz. De technici die deze projectielen hadden ontworpen begonnen eraan te denken om de principes, die hier waren toegepast over te brengen op de industrie. Hierdoor ontstond bij de industrieën, welke deze dodelijke wapens vervaardigden en die zich realiseerden dat deze oorlogsproduktie niet oneindig kon voortduren, een onderzoek naar de vraag in hoeverre elektronische hulpmiddelen gebruikt konden worden voor vreedzame toepassingen. Op deze manier kreeg het automatiseringsproces grote belangstelling; men redeneerde in wetenschappelijke kringen dat wanneer een snel bewegend projectiel bestuurd kon worden, het ook mogelijk moest zijn produktieprocessen te controleren.

Op deze wijze gaf de ontwikkeling van de industriële elektronentechniek dus een nieuwe stimulans aan de discussies over de automatische fabriek. Nu was er een tweede factor die de hiervóór bedoelde beweging versterkte, nl. een tendentie naar meer en meer mechanisatie in de Amerikaanse industrie (mechanisatie zou ik willen omschrijven als de vervanging van menselijke handenarbeid door machinale arbeid). De druk van de oorlogseconomie had ook deze toenemende mechanisatie sterk gestimuleerd en nieuwe ontwikkelingen vonden plaats, vooral op het gebied van „materials handling”, zodat meer continue produktieprocessen ontstonden. De elektronentechnici concludeerden uit deze laatste ontwikkeling dat het mogelijk moest zijn een combinatie te vinden van elektronische apparaten en continue produktieprocessen met als uiteindelijk resultaat de automatische fabriek.

Deze automatisering heeft ook geleid tot het ontstaan van een nieuwe wetenschap: de „cybernetica” ²⁾. De kern van deze cybernetica is de terugkoppeling, d.i. een kunstmatig gesloten systeem voor functies, waarvoor bij wisselende omstandigheden toch het vooropgezette resultaat wordt bereikt. Het zal duidelijk zijn dat op

deze wijze de bruikbaarheid van machines sterk wordt vergroot. De thermostaat is het schoolvoorbeeld van een zelfregelend stelsel, dat dus op terugkoppeling beruist. Schematisch voorgesteld ziet dit gesloten systeem (= closed loop) er als volgt uit:

Men moet nu een onderscheid maken tussen:

a. *automatische handeling*, waaronder verstaan kan worden het uitvoeren van een programma; de handeling en niet het resultaat ligt dus vast. Dit is een voorbeeld van een open systeem (= open loop);

b. *automatische controle*, waarbij een variabele van de handeling wordt waargenomen en het proces wordt veranderd zodat een vooropgezet resultaat wordt bereikt. Dit is dus het gesloten systeem of controle met behulp van terugkoppeling;

c. *automatisering* impliceert een nieuw element, nl. het in staat zijn tot het nemen van beslissingen. In het algemeen is dit volgens de huidige stand der techniek mogelijk met behulp van numerieke rekenmachines, die naast een of meer geheugens een decisie-element bevatten. Vervolgens zijn nodig meetapparaten, die het proces volgen en de gegevens invoeren in de rekenmachines. Ten slotte is een werkinstructie (= programme) nodig teneinde de gewenste operatie in de machine in te voeren. *Automatisering betekent dus automatische handeling, het waarnemen van verschillende variabelen, het vergelijken met een bepaalde werkinstructie, gevolgd door een beslissing en automatische aanpassing teneinde aan de werkinstructie te voldoen.* Een gedeelte van de menselijke denkbaarheid wordt dus vervangen, maar deze „denkmachines” zijn loco-levend, ze helpen bij het denken, maar zijn net zo min in staat tot denken als een radio kan spreken.

Toepassingsgebieden van automatisering.

De volgende toepassingsgebieden van automatisering kunnen worden genoemd:

a. *Continue produktieprocessen.* De Amerikanen noemen dit „process production”. Dit is de oudste en meest verspreide toepassingssector. Typische voorbeelden vormen raffinaderijen, chemische industrieën, sectoren der voedingsmiddelenindustrie, cementindustrie, suiker- en textielindustrie enz., koftom die industrietakken die zich bezig houden met de voortbrenging van homogene *grondstoffen*, zoals gassen, vloeistoffen en granen. Zoals Drucker ³⁾ deze industrie typeert komen produkt en produktie met elkaar overeen, de focus staat a.h.w. op de voortbrenging. Het is zeer wel mogelijk dat de toekomst een grotere toepassing van de „process production” te zien zal geven in de industrie. Buitendien

¹⁾ John Diebold: Automation; the advent of the automatic factory, 1952.

²⁾ Prof. Dr. N. Wiener heeft deze naam nieuw leven ingeblazen met zijn boek „Human use of human beings” (reeds Plato heeft dit woord gebruikt; het is gebaseerd op het Griekse woord voor stuurman).

³⁾ Peter F. Drucker: The Practice of Management (1955), noemt als voorbeeld de ontwikkelingsmogelijkheid in de staalindustrie van „batch production”, tot „process production”.

kan men deze wijze van produceren aantreffen in openbare nutsbedrijven.

b. *Massaproductie*. Het gaat hier om massaproductie, „new style”, zoals Drucker haar betitelt. De nadruk ligt bij deze wijze van produceren op uniforme onderdelen; bij de assemblage kunnen dan produkten in grote variëteit worden opgebouwd. De bezwaren van een grote diversiteit worden dus verschoven van de productie naar de assemblage. De beste voorbeelden worden gevonden in de auto-industrie (waarom men in de Amerikaanse literatuur soms spreekt van „Detroit automation”). Verder kan men een groeiende toepassing verwachten in aardewerk- en glasindustrie, lederindustrie en schoenfabrieken, papierindustrie enz. Ook hier zal het weer aankomen op het reorganiseren van bestaande produktiemethoden tot het nieuwe type massafabricage, een proces wat jaren in beslag zal nemen. Zowel dit laatste type als continue productieprocessen zijn rijp voor automatisering ⁴⁾.

c. *Seriefabricage en stukwerkproductie*. De Amerikanen spreken hier vaak van „numerical-control” ⁵⁾. Deze is niet gebonden aan grote bedrijven, omdat de flexibiliteit hier meer op de voorgrond staat dan de massa. De machine wordt verbonden met een elektronische rekenmachine; aan de rekenmachine worden, bijv. door middel van ponskaarten, instructies toegevoerd.

De hieraan ten grondslag liggende idee vertoont veel analogie met de Jacquard-lijgende. Het is mogelijk dat in de toekomst kleinere bedrijven hun werkinstructie en computer kunnen huren van grotere bedrijven of van firma's die zich specialiseren in het verhuren van zulke volledige werkinstructies. Voorbeelden zijn de vliegtuigindustrie, de machinebouw en de scheepsbouw.

d. *Administratieve sector*. Voorbeelden hiervan vindt men bij verzekeringmaatschappijen, banken en de administratieve afdelingen van verschillende ondernemingen.

De invloed op de werkgelegenheid.

Wanneer men nagaat hoeveel werknemers in totaal werkgelegenheid vinden in takken van bedrijvigheid die wellicht de invloed van automatisering zullen ondergaan, dan komt men, voor de Verenigde Staten, tot de volgende ruwe raming:

manufacturing	16,3 mln.
transportation and public utilities	4,3 „
finance, insurance and real estate	2,1 „
government	6,8 „
service and miscellaneous a)	0,5 „
	<hr/>
	totaal 30 mln.

a) Alleen „laundries and dyeing plant”.

Indien men de „total civilian employment” stelt op ca. 62 mln., dan geven de sectoren, die mogelijkerwijze de invloed van automatisering kunnen ondergaan, werkgelegenheid aan 48 pCt. van dit aantal ⁶⁾.

Het zal duidelijk zijn dat deze ca. 30 mln. werknemers slechts voor een bepaald gedeelte de concurrentie van automatisering zullen ondervinden. Dit zijn bij de directe arbeiders voornamelijk de ongeschoolde en geoefende arbeiders ⁷⁾. Deze groepen omvatten in de bovenbedoelde 30 mln. werknemers ongeveer 7 mln. arbeiders, t.w. $4\frac{1}{2}$

mln. mannelijke en ca. $2\frac{1}{2}$ mln. vrouwelijke werknemers.

De administratieve groep — die vooral zit in banken, verzekeringmaatschappijen en overheidsinstellingen, maar ook voor ca. $\frac{1}{3}$ in de industrie — maakt een totaal uit van ca. 7 mln. werknemers. Hiervan verrichten er ongeveer $4\frac{1}{2}$ mln. routine-arbeid, waarbij ca. 2,1 mln. mannen en 2,4 mln. vrouwen zijn te onderscheiden.

Op deze wijze komen wij dus op een totaal van $11\frac{1}{2}$ mln. werknemers — bestaande uit ca. 60 pCt. mannen en 40 pCt. vrouwen — die de concurrentie van automatisering kunnen ondervinden. Dit aantal komt dus ongeveer overeen met $\frac{1}{5}$ van het totaal aantal tewerkgestelden in de civiele sectoren $\frac{(11,5 \text{ mln.})}{62 \text{ mln.}} \times 100 \text{ pCt.} = 18,5 \text{ pCt.}$

Nu zal het duidelijk zijn, dat het bovenstaande niet impliceert, dat een werkloosheid dreigt; daartoe is in de bovenstaande ruwe en statische momentopname geenszins aanleiding te vinden.

Het is uiteraard niet mogelijk in het kort bestek van een artikel uitvoerig in te gaan op de factoren die mede bepalend zijn voor de vraag, of er aanleiding is, over een technologische werkloosheid te spreken. Enkele factoren zullen zeer in het kort worden aangestipt.

a. De werknemers in de Verenigde Staten maken momenteel ca. 41 pCt. van de totale bevolking uit ⁸⁾. In 1975 zal de totale bevolking van de Verenigde Staten ca. 220 mln. bedragen. De werknemers zouden in 1975 dus een totaal vertegenwoordigen van $0,41 \times 220 = 90$ mln. Men mag aannemen dat het aantal *werknemers van 65 jaar en ouder relatief zal afnemen*, ofschoon het aantal personen in deze categorie door de *verouderde* bevolking zal toenemen met ca. 8 mln. Dit is de reden waarom geen toename in deze groep is voorzien. De groep van 20—65 jaar bestaat momenteel uit 92 mln. personen en zal in 1975 gestegen zijn tot 107 mln. In deze stijging van 15 mln. participeren de vrouwen met ongeveer 8 mln. Aangezien de vrouwelijke personen echter slechts voor 25 pCt. in loondienst werkzaam zijn wordt de totale stijging van het totale aantal werknemers gereduceerd tot ca. 9 mln. Hierbij zou men dan kunnen tellen een additionele toename door immigratie van ca. 3 mln. werknemers en een extra toename van wellicht 2 mln. door verkleining van het aantal dienstplichtigen. Op deze wijze zou het totaal komen liggen op $62 + 9 + 3 + 2 = 76$ mln. werknemers.

b. Men mag verwachten, dat automatisering er mede toe zal bijdragen dat de *schoolplichtige leeftijd wordt verhoogd*, omdat sprake zal zijn van een grotere behoefte aan geschoolde werknemers (zie volgende paragraaf). Een verhoging van de leerplicht tot 18 jaar zou betekenen, dat aan het bovengenoemde aantal van 76 mln. alleen nog toegevoegd zou moeten worden de stijging van het aantal werknemers van 18 en 19 jaar. Een netto toename van 2 mln. is wellicht aan de ruime kant geschat. Op deze wijze zouden wij echter een stijging krijgen van ca. 16 mln. werknemers.

c. De *verkorting van de werktijden* is een proces, dat reeds zeer lang bezig is zich te voltrekken. Van 1909—1953 vond een verkorting plaats van een 51-urige werkweek tot een 40-urige. Betaalde vakanties zullen waarschijnlijk langer worden ⁹⁾. Het streven naar een

⁸⁾ Dit cijfer is gebaseerd op de laatste 30-40 jaren. Zie ook het artikel „What automation means to America” in „Factory management and maintenance”, september 1955.

⁹⁾ In de Scandinavische landen nu reeds 18 dagen; zie „Monthly Labor Review”, januari 1955.

⁴⁾ Zie ook: „Saturday Review”, 22 januari 1955.

⁵⁾ Zie ook: „American Machinist”, 8 november 1954.

⁶⁾ R. L. Meier: „Automation in the American Society”, komt tot een ietwat lagere schatting: „about 44 pCt. of the labor-force will feel only a minor impact”. Meier neemt behalve bovengenoemde bedrijfstakken nog aan „limited price retailing and some miscellaneous”.

⁷⁾ Dr. A. M. Kuylaers S.J.: „Werk en leven van de industriële loonarbeider als object van een sociale ondernemingspolitiek”. In deze dissertatie stelt Kuylaers dat de bovenbedoelde twee groepen van directe arbeiders een zeer groot percentage van routinewerk verrichten, waarbij dus in beginsel de *menselijke* intelligentie niet nodig is.

5-daagse werkweek en in de Verenigde Staten naar een 4-daagse is gesignaleerd, evenals de wens om een werkweek van 30 uren in te voeren ¹⁰⁾.

Hier moet een opmerking worden geplaatst. Terwijl in het begin van deze eeuw een werktijdverkorting voor de werkgever vaak rationeel was door een produktiviteitsstijging, is het twijfelachtig of deze stijging continu zal doorgaan. Hiertoe zou men dienen te weten wat de optimale werktijd is. Prof. Hopkins zegt op blz. 113 van zijn boek ¹¹⁾, dat de ondervinding leert, dat de optimale werkweek in een groot aantal gevallen ligt tussen 37 en 48 uur, „although there are undoubtedly exceptions”. Dit impliceert:

1. dat het compenserende element van werktijdverkorting op de werkgelegenheid groter wordt;
2. dat het voor de werknemers een kostenverhogende factor zal gaan vormen, omdat compensatie door stijging der arbeidsproduktiviteit twijfelachtig wordt.

Een werktijdverkorting met 10 pCt. zal dus leiden tot een verhoogde vraag van 11 pCt. naar arbeiders.

d. De verhoogde „overheads” ten gevolge van automatisering, gecombineerd met werktijdverkorting, zullen een tendentie oproepen naar *meerploegenwerk* ¹²⁾. Meerploegenwerk biedt zekere voordelen voor de werkgelegenheid, zoals:

1. ondernemers zijn bereid sneller tot vervanging van machines over te gaan, omdat het verschil tussen economische en technische levensduur door het groter aantal gebruiksuren kleiner wordt;
2. besparing op „capital per unit of output” heeft een gunstige invloed op de kostprijs van het eindprodukt;
3. meerploegenwerk vraagt meer toezichthoudend personeel;
4. het betekent kortere werktijden met min of meer dezelfde weeklonen ofwel dezelfde werktijden met hogere weeklonen (i.v.m. de toeslagen voor overwerk) ¹³⁾.

e. Het vervangen van arbeiders door automaten brengt uiteraard een zekere compensatie met zich, in zoverre als bij de *productie van deze automaten* additionele werkgelegenheid wordt geschapen. Hoewel deze compensatie niet kan worden ontkend, wordt dezerzijds hiëraan slechts een ondergeschikte betekenis toegekend. Het Amerikaanse „Bureau of Labor Statistics” ¹³⁾ heeft vastgesteld, dat de werkgelegenheid in de voor de automatisering zo belangrijke produktie van elektronische apparatuur van 1947 tot 1952 met slechts 40 pCt. steeg, terwijl de voortbrenging in deze bedrijfstak met 275 pCt. toenam. Uit een Amerikaanse studie ¹⁴⁾ blijkt, dat men de volgende stijging heeft geconstateerd, resp. verwacht in de produktie van

de stijging van werkgelegenheid resp. voortbrenging) dat de werkgelegenheid zou toenemen met $\frac{650-90}{275} \times 40 \text{ pCt.} = 81 \text{ pCt.}$

f. Teneinde de vraag naar arbeiders te bepalen zal worden uitgegaan van een stijging van de *levensstandaard* met 2,65 pCt. per jaar (sedert 1940 is dit percentage behaald) en van een stijging der arbeidsproduktiviteit met 2,45 pCt. per jaar ¹⁵⁾. Op basis van deze gegevens komt de schrijver van het hiervoor genoemde artikel „What automation means to America” tot de conclusie, dat zonder automatisering ca. 84 mln. arbeiders nodig zijn. Dit aantal is echter gebaseerd op een werkweek van 40 uur. Indien dit aantal uren met 10 pCt. zou verminderen, zouden er $1,11 \times 84 \text{ mln.}$ of 93 mln. werknemers nodig zijn. Zoals onder punt b genoemd is, zouden wij kunnen rekenen op een aantal van $62 + 16 = 78 \text{ mln.}$ arbeiders. Een volledig doorgevoerde automatisering zou een aantal van ongeveer $14\frac{1}{2} \text{ mln.}$ werknemers overbodig maken en dus de consequentie zijn van het realiseren van de volgende doeleinden:

1. een stijgende levensstandaard met ca. 75 pCt. in 20 jaar tijds;
 2. een werktijdverkorting van 10 pCt. in een periode van 20 jaren;
 3. een groter aantal personen dan momenteel het geval is gaat op 65-jarige leeftijd met pensioen.
- g. Het is nu zeer de vraag, of automatisering deze taak zal kunnen realiseren. Het aantal *remmende factoren* is nl. zeer groot. Volstaan zal worden met enkele ervan te noemen:
1. conservatisme bij de ondernemers;
 2. tekort aan geschoolde technici;
 3. technische moeilijkheden op het gebied der „automaten”;
 4. de noodzaak om produktieprocessen geschikt te maken voor automatisering;
 5. de benodigde initiale investeringen kunnen in sommige gevallen hoog zijn;
 6. de politiek der vakvereniging en
 7. het omscholen van de arbeiders (zie volgende paragraaf).

h. Automatisering zal de levensstandaard zeer waarschijnlijk vergroten en meer *vrije tijdsbesteding* meebrengen. Als gevolg hiervan zullen er tevens industrieën ontstaan om te voorzien in de middelen voor deze vrije tijdsbesteding en een aanzienlijk aantal werkers kan hier werkgelegenheid in vinden. Geschat wordt dat in de Verenigde Staten ca. 15 pCt. van de uitgaven der consumenten besteed wordt aan vrije tijdsbesteding en hier ligt dus een terrein dat de moeite waard is om er alle aandacht aan te schenken.

In het meermalen genoemde artikel „What automation means to America” wordt geschat dat men in 1975: 3 mln. meer mensen nodig zal hebben in de detailhandel;

0,75 mln. meer mensen nodig zal hebben in de woningbouw;

0,50 mln. voor wegenbouw enz.,

0,60 mln. voor meer en beter onderwijs.

Verder zijn meer werkkrachten nodig in „personal services”, tourisme, T.V. programma's, en „network-operation” enz.

¹⁵⁾ De oorlogsproduktie in de periode van 1940-1955 maakt de stijging van de levensstandaard met 2,65 pCt. wel aanvechtbaar.

	Data processing equipment in mln. \$	Industriële controle-apparatuur in mln. \$	Totaal in mln. \$
1940	—	3	3
1953	25	65	90
1960	500	150	650

Hieruit zou volgen (indien de bovenbedoelde factoren van 40 pCt. resp. 275 pCt. aangenomen worden voor

¹⁰⁾ In „America's Needs and Resources” wordt geschat, dat het aantal uren per jaar zal liggen op 1.851 in 1960, d.w.z. 9 pCt. lager dan in 1950 (voor niet-agrarische arbeiders).

¹¹⁾ „Labor in the American economy”, 1e ed.

¹²⁾ Zie „Industrial Engineering”, Anglo-American Council on Productivity.

¹³⁾ Zie ook „Neue Zürcher Zeitung”: Die Automation und ihre Probleme, 6 december 1955.

¹⁴⁾ Stanford Research Institute, Stanford.

Uit de in het voorgaande gemaakte opmerkingen zou ik de volgende conclusies willen trekken:

1. hoewel het met betrekking tot de directe arbeiders voornamelijk de industrie zal zijn die de invloed van automatisering zal ondervinden, mag niet vergeten worden dat ook andere takken van bedrijvigheid, zoals transport, krachtbedrijven, wasserijen en ververijen, deze invloed zullen ondergaan;

2. naast de invloed, welke de directe arbeiders zullen ondergaan moet niet vergeten worden dat de administratieve sectoren in sterke mate onderhevig zullen zijn aan automatisering;

3. *het is onwaarschijnlijk dat werkloosheid zal optreden door toepassing van automatisering. Bij bepaalde desiderata t.a.v. levensstandaard en vrije tijd zal eerder een tekort aan arbeiders optreden.*

Het aanpassingsproces van de menselijke arbeid.

Tijdens de „Industriële Revolutie” werd de mens verlost van de zware lichamelijke arbeid en verminderde zijn geschiktheid als energiebron tot praktisch een onbetekenende rol. Er voor in de plaats kwam de vaak monotone routine-arbeid. Automatisering zal waarschijnlijk deze routine-arbeid vervangen en hogere eisen stellen aan de menselijke intelligentie. Het wordt dan ook sterk in twijfel getrokken of de remedie van taakverruiming door Dr. Kuylaers in zijn dissertatie aanbevolen nu nog voor ruime toepassing mogelijkheden biedt. (Ik betwijfel of de routine-arbeider in het algemeen zich zelf wel zo sterk geestelijk gedraineerd voelt als Kuylaers het doet voorkomen; in de praktijk hebben deze mensen een „plezier in hun werk” dan Kuylaers meent te moeten aannemen).

Dit omscholingsproces is naar mijn mening het grote probleem dat automatisering met zich zal brengen. Hoewel het van tijdelijke aard zal zijn, moeten de sociale gevolgen ervan niet worden onderschat. De individuele arbeider zal het bitter weinig interesseren, wanneer hij bij het overbodig worden van zijn beroep te horen krijgt, dat de arbeid van de mens in totaal gezien op een hoger plan komt te staan.

Walter Reuther, de president van het „Congress of Industrial Organizations” (C.I.O.), wenst dat men de opleiding van de arbeiders verbetert; dat men de arbeiders een gegarandeerd jaarloon toekent (in zijn onderhandelingen met de grote automobielenconcerns is dit reeds gerealiseerd); dat men de plicht van de ondernemer om de arbeider om te scholen, die bedreigd wordt door de automatisering, wettelijk dient te regelen en dat de uitvoering hiervan moet worden opgedragen aan een paritair samengestelde commissie van vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers.

De vraag rijst, welke positie de administratieve routinewerker zal innemen t.a.v. dit aanpassingsproces. De liefde voor het witte boord, de sterkere individualistische inslag, de afkeer van stakingen als dreigement bij onderhandelingen, maken het aannemelijk dat hier de grootste moeilijkheden dreigen. Het is mogelijk dat ook hier nood leert organiseren, waarschijnlijk echter eerst als er reeds „slachtoffers” zijn gevallen.

Economische facetten van automatisering.

Ook op deze economische facetten kan slechts terloops worden ingegaan.

1. De nauwkeurigheid, de snelheid en constantheid der produktie zullen door automatisering aanzienlijk kunnen verbeteren. Hierdoor zal de *uitval bij de pro-*

duktie verminderen, de kwaliteit verbeteren en de veiligheid voor de arbeider verhoogd worden.

2. *Besparingen op mankosten* zijn mogelijk bij de produktie. Ford had bijv. een afdeling waarin 29 machines nodig waren en 39 man. Ford heeft thans voor dezelfde produktie 3 automaten en 9 man ¹⁶⁾.

3. *Besparing op huisvestingskosten.* Dr. L. T. Rader, general manager van de G.E.C. specially control department, voorspelt een verandering in de verhouding „plant equipment to land and buildings” van 2 : 1 naar 4 : 1, in de komende 10 jaar voornamelijk als gevolg van toenemende automatisering.

4. *Besparing op administratieve kosten.* A. E. Davis zegt in een artikel ¹⁷⁾, dat besparingen van niet minder dan 80 pCt. in personeelsbezetting en 50 à 60 pCt. in huisvesting mogelijk zijn door automatisering.

5. *De snelheid van berichtgeving* kan aanzienlijk verbeteren. De Monsanto Chemical Corp. zou haar „cost reports” klaar hebben op de 3e of 4e dag van de maand en de financiële overzichten op de 2e dag, omdat door automatisering de benodigde tijd verminderde van 200 man-uren tot enkele uren. Deze snellere informatie maakt sneller reageren van de bedrijfsleiding mogelijk en dus ook de snellere eliminatie van verspillingen.

6. *Besparingen op „capital costs per unit of output”* zijn mogelijk. In vele gevallen zullen, zoals reeds vermeld, de initiale investeringen belangrijke bedragen vergen, voornamelijk door de vereiste aanpassing van het produktie-apparaat. Automatisering zal het verschil tussen de economische levensduur en de technische levensduur van *conventionele* apparatuur ongetwijfeld vergroten, omdat deze nieuwe techniek bij zal dragen tot een sterk verouderende tendentie van het niet automatische machinepark. Dit alles leidt er toe dat de kostprijzen zullen dalen. Waarschijnlijk zal dit tot gevolg hebben dat deze grotere efficiency haar uitdrukking zal vinden in *en hogere lonen* (het verschil in beloning tussen geschoolde en ongeschoolde arbeid zal zeker groter worden) en *lagere marktprijzen*.

7. De invloed der automatisering op de conjunctuur moet hier onbesproken blijven. De stijging der vaste kosten kan wellicht een tendentie tot verscherping geven. In hoeverre internationale samenwerking geboden is blijft hier een open vraag.

8. De tendentie dat de *kleinere bedrijven terrein zullen verliezen* aan grotere ondernemingen kan niet worden ontkend voor die bedrijfstakken *waarin automatisering toepassing vindt*, al is het van de andere kant waar dat de kleinbedrijven automatische apparatuur in sommige gevallen kunnen huren. Er zullen echter op andere terreinen altijd nog genoeg ontplooiingsmogelijkheden overblijven voor de kleine onderneming.

Ik moge dit artikel besluiten met een citaat van Peter F. Drucker uit zijn boek „The practice of management” (blz. 18): „There can be little doubt that the industrial country that first understands Automation and first applies it systematically will lead in productivity and wealth during the second half of the twentieth century, just as the United States, through understanding and applying mass production, came to lead the world during the first half of this century. And there is even less doubt that this leadership position will fall to the country whose managers understand and practice management in its fullest sense.”

Eindhoven.

J. BOSCH, ec. drs.

¹⁶⁾ Zie het artikel: „Push— Button Plant: It's here”, U.S. News and World Report, 4 december 1953.

¹⁷⁾ „Banking Electronics” in „Journal of the Institute of Bankers”, oktober 1952.

De landbouw en de algemene welvaartsontwikkeling mede in het licht van de spaarbeweging in 1955

Inleiding.

In de beschouwingen, die men kan lezen in dagbladen en periodieken in verband met de jaarwisseling, werd algemeen van tevredenheid getuigd over de welvaartsontwikkeling in ons land gedurende 1955. En inderdaad, er was ook reden tot tevredenheid. Het jaar 1955 was men ingegaan met de wens, dat men al tevreden zou zijn, indien de uitkomsten ervan niet zouden onderdoen voor die van 1954. Het resultaat was echter, dat op vele punten de welvaartsrecords van 1954 werden doorbroken.

Terecht konden de krachtige produktiestijging, de handhaving van de zeer hoge werkgelegenheid, de hoge uitvoer en het stabiele prijspeil de meest kenmerkende economische wapenfeiten van het jaar 1955 worden genoemd. Het indexcijfer voor de industriële produktie, op 100 gesteld voor 1949, steeg tot 131 voor het jaar 1953, tot 140 voor 1954 en tot 148 voor het jaar 1955, voor zover de cijfers thans reeds bekend zijn. Het hoogste aantal werkzoekenden lag in 1954 op 144.000, het laagste op 52.000; voor 1955 waren de overeenkomstige cijfers, voor zover thans bekend, 110.000 en 42.000. In dezelfde maand, waarin dit laagste aantal van 42.000 werkzoekenden geregistreerd werd, beliep het aantal gevraagde werknemers meer dan 103.000. Het zijn niet alleen deze cijfers, die duiden op een ruime werkgelegenheid; bovendien moet nog rekening worden gehouden met de bevolkingsaanwas. In de jaren, waarin diegenen, die toen geboren werden, zich nu komen aanmelden in het arbeidsproces, beliep het geboorte-overschot telkens rond 50.000. Ook deze 50.000 zijn aan de slag gegaan en bovendien is het aantal werkzoekenden gemiddeld met ruim 20.000 gedaald.

Deze inschakeling in het arbeidsproces heeft kunnen plaatsvinden zonder dat het loon- en salarisniveau werd gedrukt. Het tegendeel was het geval; immers, de werknemers hebben per man in 1955 reëel meer verdiend dan in 1954 het geval was. Het jaar 1955 heeft zich wel niet door algemene loonronden gekenmerkt, maar in de eerste plaats heeft in 1955 doorgewerkt de loonronde van oktober 1954, groot 6 pCt., waarvan de strekking was het werknemersaandeel in het nationale inkomen te vergroten. Dat dit gerealiseerd is, kan hieruit blijken, dat het prijspeil in 1955 nagenoeg stabiel is gebleven. Het prijsindexcijfer voor het levensonderhoud van gezinnen van hand- en hoofdarbeiders, dat voor 1951 op 100 is gesteld, beliep in 1954 105 en kan voor 1955 bij benadering op 106,3 worden gesteld; een stijging derhalve met ruim 1 punt. Daarbij hoeft niet te worden aangenomen, dat het bij de loonstijging van oktober 1954 is gebleven. Talrijke loonregelingen en collectieve arbeidscontracten zijn op basis van de bestaande richtlijnen herzien, ook wat betreft de loon- en salarisbedragen, de zgn. primaire arbeidsvoorwaarden. Het indexcijfer voor het verbruik van de Nederlandse bevolking steeg in 1955 dan ook met ruim 4 punten.

Wij gaan nu andere belangrijke economische wapenfeiten van het jaar 1955 zoals de toeneming van uit- en invoer, het evenwicht van de betalingsbalanspositie met het buitenland en tal van andere de welvaartsontwikkeling begeleidend verschijnselen, voorbij, doch blijven nog even stilstaan bij het merkwaardige feit, dat, terwijl meer mensen meer verdienden en derhalve meer geld of koop-

kracht ter beschikking kwam, de prijzen toch niet zijn gestegen. Het is een bekend en uit economisch oogpunt onder bepaalde omstandigheden ook bedenkelijk verschijnsel, dat stijgende lonen stijgende prijzen ten gevolge kunnen hebben en in een voortdurende wisselwerking de waarde of koopkracht van de munteenheid zouden kunnen ondermijnen. Al naar gelang de prijzen stijgen, wordt de gulden minder waard. Een dergelijke ontwikkeling, veelal aangeduid als inflatie, is Nederland in 1955 bespaard gebleven. Dit is wellicht het meest gelukkige verschijnsel, waarover we ons mogen verheugen, want juist de handhaving van de innerlijke waarde van de munteenheid is de belangrijkste voorwaarde voor een eerlijke spreiding van de welvaart en voorkomt, dat, terwijl bepaalde bevolkingsgroepen, wier inkomens gemakkelijk aan een waardedaling van de koopkracht van de munteenheid worden aangepast, of die daarvoor compensatie vinden in een in guldenwaarde stijgend vermogen, andere bevolkingsgroepen, tegenwoordig dikwijls de vergeten groepen genaamd, wier toekomstig inkomen, bijv. krachtens pensioen of verzekering, in gulden is vastgelegd, hun aandeel in de nationale welvaartskoek verminderd zien.

Is de handhaving van de geldswaarde alleen uit rechtvaardigheidsoogpunt al belangrijk, niet minder is dit het geval ter waarborging van de stabiliteit in het bedrijfsleven, waaraan het vertrouwen kan worden ontleend voor het ontplooiën van nieuwe activiteiten en ondernemingen.

Welnu, als de handhaving van de geldswaarde of m.a.w. het voorkomen van inflatie zo belangrijk is en als het waar is, dat de dreiging ener inflatoire beweging in 1955 zo groot was als uit het voorafgaande bleek, dan is het de moeite waard om na te gaan, welke factoren tot deze voor de welvaartspreiding zo belangrijke ontwikkeling, te weten de breideling van de inflatiedreiging, het meest hebben bijgedragen. Wij zouden drie dergelijke factoren met name willen noemen en twee daarvan nader willen belichten:

1. Het waakzame oog van de Regering, die niet geschroomd heeft op te treden zowel met de Prijzen- en Hamsterwet als met het Kartelbesluit. Door toepassing van eerstgenoemde wet konden rechtstreeks prijsverlagingen worden uitgelokt en naar het oordeel der Regering te hoge marges in verschillende handelsgeledingen worden teruggebracht. Door toepassing van het Kartelbesluit werd de vrije concurrentie opgehouden en voorkomen, dat door ondernemersafspraken over prijzen e.d., mogelijkheden tot prijsverlaging niet zouden worden gerealiseerd. Over dit onderwerp zou nog heel veel te zeggen zijn; wij moeten evenwel daaraan voorbijgaan, om ons in het bijzonder bezig te houden met andere factoren, die de stabiliteit van het prijsniveau bevorderd hebben, te weten:

2. De prijsontwikkeling, zowel nationaal als internationaal, van een aantal landbouwprodukten.

3. De spaarzaamheid van de Nederlandse bevolking, waarin alle tot nu toe bekende records verbeterd zijn.

Met deze beide punten te noemen zijn wij nog meer in het bijzonder gekomen tot het eigenlijke onderwerp, waaraan wij een beschouwing zouden willen wijden.

De prijsontwikkeling voor produkten van de landbouw.

Wij spraken reeds over de geringe stijging van het

prijnsindexcijfer voor levensonderhoud in 1955. Ook zeiden wij, dat men anders had kunnen verwachten op grond van de nominale loonstijging gepaard gaande met een uitbreiding van de werkgelegenheid. Daarbij hadden wij ook nog kunnen vermelden de stijging van de huisvestingskosten in verband met de tot stand gekomen huurverhogingen. Het prijsindexcijfer voor huisvesting is nl. gestegen, indien daarvoor het jaar 1951 op 100 wordt gesteld, van 102 tot 111 in 1954, terwijl, bij benadering bepaald, dit voor 1955 kan worden gesteld op 113. Ondanks loonstijging en ondanks huurstijging hebben wij derhalve een stabiel prijsniveau kunnen behouden. Hoe kan dit worden verklaard? Goeddeels is dat te danken aan de stabiliteit van de prijzen der voedingsmiddelen en die kan op haar beurt weer worden verklaard, ondanks de prijsstijging voor bepaalde artikelen, door de daling van de prijzen voor afgeleverde produkten van de landbouw. Het Centraal Bureau voor de Statistiek kent afzonderlijk een prijsindexcijfer voor afgeleverde akkerbouwprodukten en voor afgeleverde veehouderijprodukten. Op basis 100 voor de gemiddelde prijsindex voor de jaren 1949/1950-1952/1953 beliep het prijsindexcijfer voor de afgeleverde landbouwprodukten 113 in 1953, 103 in 1954 en, wederom bij benadering vastgesteld, 98 voor 1955. Het prijsindexcijfer voor afgeleverde veehouderijprodukten vertoont een meer stabiel verloop. Het beliep 103 voor 1953, eveneens 103 voor 1954 en zal voor 1955 iets beneden 103 uitkomen.

Hiermede komen we aan de keerzijde van de medaille van het stabiele prijsverloop. Het is verkregen o.a. dank zij de minder gunstige uitkomsten in de landbouw. Verschillende sectoren in de landbouw hebben met lagere prijzen genoeg moeten nemen en de gevolgen daarvan voor de rentabiliteit van het landbouwbedrijf zijn niet uitgebleven. Geen wonder, dat velen in de Tweede Kamer zich bevreesd toonden over deze ontwikkeling en daarvan bij de behandeling van de begroting van het Ministerie van Landbouw deden blijken. Zij vroegen de Minister om nadere cijfers en gegevens en deze moest erkennen, dat, terwijl enerzijds het prijsindexcijfer voor de de landbouw beïnvloedende kostenfactoren voor het oogstjaar 1954/55 op basis 1949/50 = 100 was gestegen tot 133, op dezelfde basis genomen het prijsindexcijfer voor het totaal der landbouwprodukten voor het oogstjaar 1954/55 niet hoger uitkwam dan 117. M.a.w. de prijzen blijven ver achter bij de kostenstijging en de nadelige invloed daarvan wordt in genen dele door verhoogde afzet goedgemaakt. Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken, dat voor een aantal landbouwbedrijven het gezinsinkomen in gulden per ha cultuurgrond is gedaald ¹⁾ en dat dienovereenkomstig het aandeel van de landbouw in het nationale inkomen, dat in 1952 nog 14 pCt. van het totaal beliep, in de jaren 1953 en 1954 is teruggelopen tot 12 pCt., waarbij in aanmerking moet worden genomen, dat in Nederland 19 pCt. van de bevolking in de landbouw werkzaam is. Daartegenover ziet men voor de genoemde jaren 1953/1954 een stijging van het aandeel van de nijverheid in het nationale inkomen van 42 tot 45 pCt. Hierbij dient te worden aangetekend, dat de werkgelegenheid, waaronder wordt verstaan de arbeid die is verricht, in de landbouw gedurende de jaren 1951/1953 is gedaald van 512.000 tot 505.000 manjaren, terwijl aldus uitgedrukt de werkgelegenheid in de nijverheid is gestegen van 1.602.000 tot 1.613.000 manjaren.

¹⁾ De Minister heeft daarover een gedetailleerd overzicht voor de verschillende bedrijfstypen aan de Kamer overgelegd.

De spaarzaamheid van de Nederlandse bevolking.

Wij menen hiermede voldoende te hebben aangetoond, dat de stabiliteit van het prijsniveau mede verkregen is door het achterblijven van de prijzen der landbouwprodukten. Op een andere belangrijke factor voor de handhaving van de stabiliteit van het prijsniveau hebben we nog gewezen, nl. de spaarzaamheid van de Nederlandse bevolking. Van de beschikbaar gekomen grotere koopkracht, die ontstond doordat meer mensen in het arbeidsproces waren ingeschakeld, die tegelijkertijd per hoofd meer verdienden dan een jaar tevoren, had een prijsstijgende werking kunnen uitgaan. Dat deze is achterwege gebleven, is ook daaraan te danken, dat een deel van de verdiende inkomens niet is uitgegeven maar is bespaard. De cijfers wijzen uit dat er flink is gespaard in 1955; ook wat dat betreft zijn records gebroken.

Beliep in 1954 het spaarsaldo, d.i. het overschot van inlagen en terugbetalingen, bij de Bondsspaarbanken een bedrag van f. 194 mln., op grond van tot nu toe bekende cijfers kan het spaarsaldo bij de Bondsspaarbanken worden gesteld op f. 214 mln. Voor de Rijkspostspaarbank belopen de overeenkomstige cijfers f. 68 mln. voor 1954 en f. 157 mln. voor 1955. Voor de Boerenleenbanken aangesloten bij de Centrale Raiffeisen-Bank, Utrecht resp. f. 83 mln. voor 1954 en f. 107 mln. voor 1955. Voor de Boerenleenbanken aangesloten bij de Centrale Boerenleenbank, Eindhoven resp. f. 47 mln. en f. 85 mln. Het totaal spaarsaldo bij de genoemde spaarinstellingen kan derhalve voor 1955 worden gesteld op f. 563 mln. tegenover f. 392 mln. voor 1954, dat is f. 171 mln. meer.

Voor ons onderzoek is het belangrijk na te gaan de relatieve betekenis van de genoemde cijfers voor de spaarvorming bij de verschillende spaarinstellingen. Wij zijn tot het navolgende resultaat gekomen:

	1954 spaar- saldo	1955 spaar- saldo	in 1954 inleggers tegoed 31/12	relatieve toeneming in pCt.
Rijkspostspaarbank	68	157	1.503	10,4
Bondsspaarbanken	194	214	1.595	13,4
Boerenleenbanken Utrecht	83	107	1.369	7,8
Boerenleenbanken Eindhoven	47	85	677	12,6
Totaal	392	563		

Voorop gaan de Bondsspaarbanken met een relatieve toeneming in 1955 van het spaartegoed per ultimo 1954 van 13,4 pCt.; dan volgen de Boerenleenbanken, aangesloten bij de Centrale Bank van Eindhoven, met een relatieve toeneming van 12,6 pCt.; vervolgens komt de Rijkspostspaarbank met een relatieve toeneming van het spaarders-
tegoed in 1955 met 10,4 pCt. en de boerenleenbanken, aangesloten bij de Centrale Raiffeisen-Bank van Utrecht sluiten de rij met een relatieve toeneming van het spaarderstegoed met 7,8 pCt. Dit geldt ook, indien wij alle boerenleenbanken samen nemen; men komt dan uit op 9,4 pCt.

Intensanter nog wordt het beeld, indien wij de gevonden procentuele toeneming van het spaarderstegoed voor de verschillende spaarinstellingen naast elkaar stellen voor de jaren 1953, 1954 en 1955. Wij krijgen dan het navolgende beeld:

Procentuele toeneming van het spaarderstegoed

	R.P.S.	Bondsspaar- banken	Utrecht	Eindhoven
1953	2,5	12,2	7,6	5,2
1954	4,9	14,2	6,6	7,6
1955	10,4	13,4	7,8	12,6

Zo gezien blijven de boerenleenbanken bij de andere spaarinstellingen achter. Frappant is de aanmerkelijke toeneming bij de Rijkspostspaarbank. De verklaring daarvoor zal gedeeltelijk hierin moeten worden gezocht, dat reeds in 1955 de Rijkspostspaarbank in feite het rentedragend tegoed heeft verhoogd van f. 2.500 tot f. 6.000, zoals in de loop van 1955 bij de wet werd geregeld. Overigens kan ook worden opgemerkt, dat het overwegend werknemers zijn, die bij de Rijkspostspaarbank sparen en die derhalve het meest tot de stijging van het spaartegoed bij de Rijkspostspaarbank zullen hebben bijgedragen.

Een ander opmerkelijk verschil is, dat de spaarvorming bij de boerenleenbanken van de groep Utrecht achterblijft bij die van de groep Eindhoven. Hiervoor kunnen verschillende verklaringen worden gegeven. Zo is de betekenis van de tuindersstreken voor de boerenleenbankorganisatie van Eindhoven relatief groter dan voor de boerenleenbankorganisatie van Utrecht. Voor deze laatste zullen de resultaten van de akkerbouw het zwaarst wegen. Uit de vooraf medegedeelde cijfers blijkt, dat juist deze achterblijven, terwijl de resultaten van de groenten- en fruitbedrijven in 1955 beter zullen zijn dan in 1954, zoals kan worden afgeleid uit de hogere veilingomzetten.

Voor de spaarvorming bij de boerenleenbanken van de groep Eindhoven zijn ook van belang geweest de uitkeringen van de Rijksdienst voor Landbouwherstel in de vorm van aanvullende rijksbijdragen in de oorlogschade aan bedrijfsuitrusting. Hiermede is tot nu toe een bedrag gemoeid geweest van ca. f. 34 mln., die in

(Ingezonden mededeling)

Knellende belastingen

zijn zeer onaangenaam, maar knellende schoenen niet minder. Dit laatste is echter gemakkelijk te voorkomen. Met BATA's keurcollectie DIPLOMAT-schoenen vermijdt U dat risico — die voelt U beslist niet in het dragen!

hoofdzakelijk in de provincie Noord-Brabant, Gelderland en Limburg tot uitkering zijn gekomen. Van ongeveer 26.000 verzoeken om een zodanige aanvullende bijdrage waren ruim 20.000 verzoeken van deze provincies afkomstig, die overwegend het werkgebied vormen van de boerenleenbankorganisatie van Eindhoven. Hieruit blijkt, dat vooral de boerenleenbanken van de groep Eindhoven van deze uitkeringen de gunstige invloed hebben onderhouden.

Indien men nu voorts zou willen vergelijken de spaarvorming in de stad en ten plattelande zou men naast elkaar kunnen stellen de ontwikkeling van de spaartegoeden bij de Rijkspostspaarbank en de Bondsspaarbanken enerzijds en bij de boerenleenbanken aan de andere kant. Daarbij zal men er evenwel rekening mede moeten houden, dat het platteland zeer zeker ook bij de Rijkspostspaarbank spaart en dat omgekeerd de spaarvorming bij de boerenleenbanken lang niet uitsluitend van agrarische herkomst is.

Jaar	Inleggerstegoed (× f. 1 mln.)				In pCt. van het totaal		
	Algemene spaarbanken	Rijkspostspaarbanken	Boerenleenbanken	Totaal	Algemene spaarbanken	Rijkspostspaarbank	Boerenleenbanken
1950	1.117	1.365	1.574	4.056	27,5	33,7	38,8
1951	1.105	1.298	1.582	3.984	27,7	32,6	39,7
1952	1.190	1.338	1.717	4.244	28	31,5	40,5
1953	1.364	1.402	1.874	4.639	29,4	30,2	40,4
1954	1.595	1.503	2.047	5.145	31,1	29,3	39,6
1955	1.848	1.698	2.295	5.841	31,6	29,1	39,3

We constateren derhalve sedert 1952 een overigens geringe daling van het procentuele aandeel van de boerenleenbanken in het spaarderstegoed. Deze verliezen terrein aan de Bondsspaarbanken en de Rijkspostspaarbank samen, waaruit een aanwijzing zou kunnen worden geconcludeerd, dat de mogelijkheden om te sparen in de stad en in het bijzonder bij de werknemers (let op de groei der spaarmiddelen bij de Rijkspostspaarbank) groter zijn dan in de agrarische sector, die overwegend bij de boerenleenbanken spaart. Nu behoeft een achterblijven van de mogelijkheden in de agrarische sector om geld naar de boerenleenbank te brengen nog niet per se te duiden op een geringer aandeel in de welvaartsontwikkeling. Men zal immers in de agrarische sector rekening moeten houden met investeringen, die in de bedrijven moeten plaats gevonden. Volgens mededelingen van de Minister van Landbouw in de Memorie van Antwoord bij de Begroting van zijn Ministerie waren de investeringen in vaste activa in de landbouw en visserij in 1955 niet onbeduidend hoger dan in 1954, nl. f. 350 mln. tegenover f. 290 mln. Ook de cijfers betreffende de voorschotverlening bij de boerenleenbanken wijzen daarop. Bij de boerenleenbanken van de groep Eindhoven alleen kunnen de in 1955 nieuw verleende voorschotten worden gesteld op een bedrag van f. 70 mln., te vergelijken met een bedrag van f. 50 mln. voor 1954. Hierbij kan

worden aangetekend, dat van het totaal der bij de boerenleenbanken van de groep Eindhoven uitstaande voorschotten ruim 72,5 pCt. betrekking heeft op uitleningen in de land- en tuinbouwsector. Voor de groep Utrecht belopen de overeenkomstige cijfers f. 100 mln. voor 1954 en ongeveer f. 138 mln. voor 1955. Uit de medegedeelde cijfers kan worden afgeleid, dat ongetwijfeld de investeringen in de landbouw in het bijzonder om te komen tot een verdere modernisering van de bedrijven de geldoverschotten in de agrarische sector ongunstig hebben beïnvloed.

Een belangrijk punt is tot nu toe nog niet in de beschouwingen betrokken, alhoewel het even werd aangeduid, nl. in hoeverre de besparingen bij de boerenleenbanken geacht kunnen worden van land- en tuinbouw afkomstig te zijn. Hiernaar is in de loop van 1955, op basis van de cijfers 1954, in de boerenleenbankorganisatie van Eindhoven een onderzoek ingesteld. De navolgende resultaten kwamen daarbij aan het licht.

Voor Noord-Brabant bleek, dat de spaarsaldi voor 74 pCt. toebehoorden aan landbouwers en rustend landbouwers, voor 9,1 pCt. aan arbeiders en voor 8,5 pCt. aan middenstanders. Voor Limburg waren de overeenkomstige percentages 62,8 voor landbouwers en rustend landbouwers, voor de arbeiders 13,6 en voor de middenstanders 11,9.

Deze percentages zijn vastgesteld naar de toestand op een bepaald tijdstip. Interessant is om te trachten tot een aanduiding te komen van de ontwikkelingstendentie. Wel nu, ook daarvoor kunnen enige cijfers worden gegeven, en wel als resultaat van een enquête, die voor dit doel door het Bijkantoor van de Centrale Boerenleenbank te Arnhem werd georganiseerd met behulp van een aantal kassiers in Gelderland en Overijssel. Door de resultaten van deze enquête kwam duidelijk vast te staan, dat het aandeel van de landbouwers in de spaarsaldi bij de boerenleenbanken afneemt en dat van de arbeidersbevolking toeneemt.

Voor Gelderland werd wat betreft de spaarsaldi geconstateerd een terugloop van 1 januari-tot 30 november 1955 van het aandeel van de landbouwers en rustend landbouwers in de spaarsaldi van 62,5 tot 60,5 pCt. Daartegenover een stijging van het aandeel van de arbeiders van 11,8 tot 13,4 pCt. en van de middenstanders van 14,6 tot 14,8 pCt.

Voor Overijssel zijn de overeenkomstige percentages als volgt:

Vergelijking van de ontwikkeling der spaargelden

	1 januari 1955	30 november 1955
Landbouwers en rustend landbouwers ..	66,2	59,3
Arbeiders	15,9	20
Middenstanders	7,8	8,6
Voor Salland alleen:		
Landbouwers en rustend landbouwers	75,8	73,7
Arbeiders	9,8	10,4
Middenstanders	7	7,7

Deze verschuivingen in het aandeel van de verschillende bevolkingsgroepen in de spaarsaldi bij de boerenleenbanken zullen ten nauwste samenhangen met de versnelde opnemings door de industrie van jonge boerenzonen, die voorheen in de landbouw medewerkten zonder daarin uitzicht te hebben op een eigen zelfstandig bestaan. In het agrarisch welvaartsplan voor de provincie Noord-Brabant, dat onlangs door het Provinciaal Bestuur van dat Gewest werd uitgegeven, werd becijferd, dat voor die provincie alleen het aantal van dergelijke boerenzonen in de jaren 1953/54 op 10.000 kon worden gesteld. Aldaar is de aangeduide ontwikkeling van opzuiging van in de landbouw overtollige arbeidskrachten door de industrie zo snel gegaan, dat, naar insiders hebben te kennen gegeven, veilig mag worden aangenomen, dat praktisch, althans voor het ogenblik, het toekomstprobleem voor deze agrarische jongeren niet meer bestaat. Zij zouden in de loop van het jaar 1955 de stap naar de industrie of naar de bouwvakken hebben gezet. En ongetwijfeld mogen we het effect daarvan op de spaarvorming bij de boerenleenbanken niet onderschatten. Stellen wij ons voor, dat in Noord-Brabant 10.000 jonge mensen op de dorpen, zoals daar geleefd wordt, f. 50 of meer per week mee naar huis brengen, dan mogen we veilig aannemen, dat deze inkomsten de gezinspot hebben versterkt, zonder dat daartegenover voorshands — met volle nadruk op „voorschands” — extra behoeften of uitgaven hebben bestaan. Dat een goed deel van de aldus binnengekomen gelden zijn weg naar de boerenleenbank heeft gevonden mag geredelijk worden aangenomen, evenals dat zich in Gelderland en Overijssel overeenkomstige verschijnselen hebben voorgedaan. Dit wordt door de cijfers omtrent de gesignaleerde verschuivingen bevestigd en wel te sterker, indien in aanmerking wordt genomen, dat deze verschuivingen niet alleen gelden voor het aandeel van de verschillende bevolkingsgroepen in de spaar-

saldi, maar ook voor de aantallen uitgegeven spaarboekjes²⁾.

Uit de ingestelde enquête is immers gebleken, dat wat de arbeiders betreft de procentuele stijging van hun aandeel in de spaaractiviteit bij de boerenleenbanken zich niet beperkt tot de spaarinlagen maar ook betrekking heeft op het procentuele aandeel in de aantallen uitgegeven boekjes. Voor de arbeidersgroep is deze stijging parallel voor het procentueel aandeel in de spaarboekjes en in de spaarsaldi. Anders ligt dit voor de middenstanders: de procentuele stijging in de spaaractiviteit bij de boerenleenbanken heeft voor deze groep alleen betrekking op de spaarsaldi en niet op het aantal spaarboekjes. M.a.w. meer arbeiders hebben gezamenlijk meer bij de boerenleenbanken gespaard; het gemiddeld bedrag per spaarboekje is gelijk gebleven. Wat de middenstandsgroep betreft, is het aantal spaarboekjes nagenoeg gelijk gebleven, zodat bij stijging van het procentueel aandeel in de spaarsaldi het gemiddeld op de spaarboekjes der middenstanders ingelegd bedrag hoger is komen te liggen.

Deze verschuivingen in het patroon van de spaarders bij de boerenleenbanken duiden in het algemeen op een structurele wijziging van de bevolkingsamenstelling op het platteland, een probleem dat voor de landbouw en de landbouwinstellingen hoogst interessant is, maar waarop thans niet kan worden ingegaan.

Conclusies.

Uit het voorafgaande betoog zouden de navolgende conclusies kunnen worden afgeleid:

1. De prijsindexcijfers voor afgeleverde landbouwproducten zijn niet onaanzienlijk gedaald; daartegenover zijn de kostenindexcijfers gestegen.
2. Dienovereenkomstig zijn de gezinsinkomsten in geld per ha. cultuurgrond voor het merendeel der bedrijven gedaald.
3. Hetzelfde geldt voor het procentueel aandeel van de landbouw in het nationaal inkomen.
4. Ook de spaarcijfers bij de boerenleenbanken duiden op een overeenkomstige ontwikkeling, waarbij evenwel dient te worden opgemerkt, dat deze met grote omzichtigheid dienen te worden gehanteerd.

Uit de medegedeelde cijfers is gebleken, dat:

- a. bij het totaal van de boerenleenbanken de procentuele stijging van het spaarderstegoed in 1955 ligt beneden het stijgingspercentage van de andere spaarinstellingen;
- b. het aandeel van de boerenleenbanken in het totale spaarderstegoed bij alle spaarinstellingen terugloopt;
- c. uitkeringen in de vorm van aanvullende rijksbijdragen in de oorlogsschade aan bedrijfsuitrusting de spaarinlagen gunstig hebben beïnvloed; de toename van de investeringen in de landbouw een tegengestelde invloed hebben uitgeoefend;
- d. een verschuiving heeft plaats gevonden wat betreft het aandeel van de verschillende bevolkingsgroepen in de door de boerenleenbanken uitgegeven spaarboekjes en in de spaarsaldi. Deze verschuivingen bij de boerenleenbanken zijn gekomen ten gunste van de arbeiders en middenstanders en ten nadele van de landbouw.

Eindhoven.

Mr. Ph. C. M. VAN CAMPEN.

²⁾ Ook had nog kunnen worden gewezen op het verschijnsel, dat eigenaren van kleine bedrijfjes hun gronden verkopen en eveneens naar de industrie overgaan.

Kartelregelingen inzake het op termijnbetaling aanbieden van merkartikelen

De Minister voor Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie heeft bekend gemaakt dat hij de Commissie Bedrijfsregelingen verzocht heeft advies uit te brengen omtrent de vraag of er aanleiding bestaat, op te treden tegen bepaalde kartelregelingen inzake het op termijnbetaling aanbieden van merkartikelen. Met name is advies gevraagd omtrent de opslagen die ten minste boven de door de leveranciers vastgestelde bruto verkoopprijzen à contant, in rekening moeten worden gebracht. Het betreft hier kartelregelingen t.a.v. het op termijnbetaling aanbieden van rijwielen, haarden, stofzuigers, wasmachines, radio- en T.V.-toestellen, piano's, orgels, karpetten en matrassen.

Bedoelde kartelregelingen zijn getroffen door of onder persie van detaillisten die menen dat het aanbieden van kredietfaciliteiten gelijk gesteld kan worden met het aanbieden van een korting op de prijzen en daarom bij aanbidding van merkartikelen op termijnbetaling een opslag bedongen moet worden boven de voor die artikelen vastgestelde prijzen. Andere detaillisten menen echter dat zij het recht hebben om hun klanten krediet aan te bieden als service, omdat in de detailhandel nu eenmaal alle diensten als service aangeboden plegen te worden. Er zijn detaillisten die als service aanbieden: grote voorraden, uitgebreide assortimenten, kapitale winkelpaleizen, pakkende etalages, kostbare advertenties, bediening door veel en vakkundige verkopers, advies, demonstraties, thuisbezorging en vele andere kostbare diensten. Om deze en dergelijke diensten werd nooit een detaillist gedwongen tot het bedingen van opslagen boven de vastgestelde prijzen van merkartikelen. Deze detaillisten vragen zich nu af waarom alleen het aanbieden van krediet gehandicapt zou mogen worden door er een opslag voor te moeten bedingen.

Aldus wordt gestreefd naar uitschakeling der concurrentie.

Het op termijnbetaling aanbieden van merkartikelen tegen de algemeen geldende verkoopprijzen kan een zeer succesvolle distributiemethode zijn, zoals de ervaring leert. In plaats van eveneens deze succesvolle methode te gaan toepassen, hebben groepen detaillisten persie uitgeoefend op hun organisaties of op hun leveranciers, teneinde het toepassen van deze methode te doen verbieden, althans te doen handicappen.

Het stelsel der vastgestelde minimum-verkoopprijzen schakelt de concurrentie reeds ten dele uit en wordt daarom in sommige landen als ontoelaatbaar afgewezen. Als echter niet alleen de prijzen, maar ook nog de te verlenen service aan banden gelegd zou mogen worden, dan opent dit de weg naar de totale uitschakeling der concurrentie. Tegen het zo hardnekkige streven naar uitschakeling der concurrentie is reeds vaak en met klem gewaarschuwd, o.a. in het rapport van de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking, getiteld „Productivity in the distributive trade in Europe”. Hierin wordt gezegd op blz. 105:

„Te vaak reeds hebben handelaren zich tot hun organisaties gewend of tot de wetgevende macht, om beschermende maatregelen, als zij zich geplaagd zagen tegenover scherpe concurrentie. Te vaak reeds hebben zij het publiek en zichzelf misleid met beschuldigingen over „oneerlijke concurrentie” en over „prijzbederf”, in plaats van hun eigen in- en verkoopmethoden te herzien en in

plaats van de hulp van hun organisaties in te roepen teneinde hen in staat te stellen op efficiëntere wijze te concurreren”.

En de Directeur-Generaal voor Handel en Nijverheid verklaarde in zijn rede tijdens het „Rijwielcongres 1955”:

„Dit streven (naar uitschakeling der concurrentie) leidt tot achtergang en in zijn uiterste consequentie tot ondergang”.

Aldus wordt de produktiviteit in de handel beperkt.

In dit verband moge volstaan worden met te verwijzen naar het hierboven reeds geciteerde O.E.E.S.-rapport, hetwelk speciaal aan dit onderwerp is gewijd. Als voorwaarde voor een bevredigende produktiviteit in de handel wordt hier genoemd:

„Het is noodzakelijk om de toepassing van nieuwe ideeën, nieuwe technieken en nieuwe methoden in de distributie ongehinderd toe te laten en te bevorderen”.

En dat het aanbieden van service hier eveneens bedoeld is moge blijken uit de toelichting die erop volgt:

„Natuurlijk is verlaging van distributiekosten en prijzen niet de enige doelstelling van pogingen om de produktiviteit in de handel op te voeren. Het bieden van meer service en van service die beter past bij de behoeften van de consument kan de doelstelling zijn in sommige gevallen, terwijl in andere gevallen gestreefd zal worden naar verlaging der distributiekosten”.

Intussen zullen de handelaren niet bereid zijn de nieuwe distributiemethoden ongehinderd toe te laten (om van bevorderen nog maar niet te spreken) als zij hun denkbeelden t.a.v. de concurrentie in het algemeen niet herzien. Daarom luidt de eindconclusie van dit rapport:

„Het is noodzakelijk de handelaren ertoe aan te sporen hun vertrouwen te stellen in het overtroeven van elkaars prestaties („the belief in doing a job better than the next man”). De handelaren moeten ertoe aangespoord worden de concurrentie van hun rivalen te willen weerstaan door grotere inspanning, gericht op toenemende omzetsnelheid, en toenemende omzetsnelheid te gaan waarderen als de sleutel tot een welvarend bedrijf, méér dan hun winstmarges, kortingen en omzetbonussen”.

De concurrentie dient dus gezien te worden als een wedloop en niet als een bokswedstrijd. In een wedloop heeft het als eerste aankomen slechts waarde als er goede „tijden” gemaakt zijn en niet als men ondanks slechte prestaties als eerste is aangekomen omdat men sterke rivalen van mededinging heeft kunnen uitsluiten.

Mede met het oog op de conjuncturele vooruitzichten zal het nodig zijn om de produktiviteit in de handel op te voeren opdat die tenminste gelijke tred zal houden met de produktiviteit in de voortbrenging en ook daarom zullen de bedoelde kartelregelingen als onaanvaardbaar moeten worden afgewezen. Het zal er in de komende jaren waarschijnlijk weer op aan komen of de handelaren voor massadistributie kunnen zorgen, waar de fabrikanen massaproductie bereiken.

Een volkomen subjectieve opvatting over de taak van de ondernemer.

Zij die dergelijke kartelregelingen voorstaan beschouwen het blijkbaar als hun taak om winst te maken en hun bedrijf tot bloei te brengen. Bezien van subjectief standpunt moge dit streven gezond zijn, maar daarnaast zal de ondernemer zijn taak ook objectief moeten bezielen om tot een juist beeld te kunnen komen. Hierop

werd ook gewezen door de voorzitter van het Verbond van Nederlandse Werkgevers, in diens grote rede tijdens de te Middelburg gehouden jaarvergadering. Sprekend over de verantwoordelijkheid van de ondernemers bij het hanteren van hun recht tot kartelvorming, zei de heer Twijnstra:

„Het is de taak van de ondernemer de behoeften der gemeenschap te bevredigen, en wel op de meest efficiënte wijze”.

De consument is de enige reden van bestaan voor welke onderneming dan ook en de ondernemers zijn er om zijn behoeften te bevredigen. Maar dan heeft de consument het recht om uit te maken waaraan hij behoefte heeft en hoe hij die behoeften bevredigt wenst te zien. Daarom heeft de consument recht op de vrije concurrentie van zijn leveranciers en als hij behoefte heeft aan kredietfaciliteiten als service, dan tast men zijn recht aan door bepaalde detaillisten te beletten die faciliteiten als service te bieden.

Bij geen enkele vraag over produktie of distributie mag het standpunt van de consument verwaarloosd worden. Als er dus consumentenkrediet wordt aangeboden dan moet dit gedaan worden op voorwaarden die voor de consument aantrekkelijk kunnen zijn en met name voor de kredietwaardige consument. Tot nu toe

is dit krediet slechts aangeboden op voorwaarden die op z'n best aantrekkelijk konden zijn voor consumenten die niet of nauwelijks kredietwaardig zijn er die er dan ook het eerst en het meest gebruik van hebben gemaakt.

Tegenwoordig ontvangen vrijwel allen hun inkomen per maand of per week, terwijl de duurzame gebruiks-goederen een steeds grotere plaats zijn gaan innemen; goederen waarvan de consument eerst in de loop van jaren de behoeftenbevrediging kan ontvangen die erin „verpakt” zit. Het zou wel zeer onredelijk zijn om te verwachten dat de consument vandaag zal willen, of zelfs maar zal kunnen betalen voor wat hij in de komende jaren aan behoeftenbevrediging uit een duurzaam produkt zal ontvangen. Zo is er in enkele tientallen jaren een behoefte ontstaan aan afbetalingskrediet, en het is de taak van de ondernemer om ook deze behoefte te bevredigen op de meest efficiënte wijze, zó dus dat er van dit krediet gebruik gemaakt zal worden door de kredietwaardige consumenten, die in ons land de overgrote meerderheid vormen. Bedoelde kartelregelingen beletten dit want de kredietwaardige consument verwacht dit krediet als service aangeboden te krijgen van zijn winkelier.

Schiedam.

F. J. G. SCHRIJVER.

Economische kroniek van Indonesië (4e kwartaal 1955)

Indonesië en Zuid-Oost-Azië.

Juist voor de jaarwisseling ontving uw kroniekschrijver het 7e Bulletin van de Bank, handelende over het 3e kwartaal 1955. Opnieuw werd hij getroffen door het feit, dat de Bank ondanks de overbelasting van haar staf toch tot zulk een gedegen overzicht van de economische bewegingen en hun oorzaken kon geraken. Haar inleiding over de internationale economische ontwikkeling legt verband tussen het wereldgebeuren en hetgeen zich in Indonesië afspeelt. In een overzicht van de economische ontwikkeling in Zuid-Oost-Azië laat de Bank zien hoe Indonesië zich houdt in vergelijking met zijn buurlanden.

Onderstaand overzicht is een samenvatting en hergroepering van de cijfers die de Bank periodiek publiceerde, aangevuld met cijfers uit het inmiddels verschenen december-nummer van „International Financial Statistics”, het tijdschrift waaruit ook de Bank haar gegevens put ¹⁾. Voorts konden voor Indonesië nog cijfers over het 4e kwartaal worden opgenomen na omrekening van de door de Bank Indonesia en het Centraal Kantoor voor de Statistiek verstrekte cijfermateriaal.

Telkenmale tracht de Bank de voornaamste oorzaken aan te geven van de verschillen in beweging, die de — overigens in zo menig opzicht vergelijkbare — landen in de onderdelen van hun betalingsbalans vertonen. Het zou te ver voeren zelfs maar een summier samenvatting van deze oorzaken te geven. Slechts zij de aandacht erop gevestigd, dat:

Burma een vermindering van de deviezenreserves te zien geeft bij dalende exportopbrengsten en dalende import;

¹⁾ Japan en Malaya (incl. Singapore) zijn niet in het overzicht opgenomen. In verband met de noodzaak tot beperking zijn juist zij er uitgelaten, omdat deze gebieden in het gegeven verband moeilijker als vergelijkingsmateriaal kunnen dienen dan de andere buurlanden. Thailand is weggelaten wegens tekort aan cijfer-

de Philippijnen een vermindering van de deviezenreserves vertonen bij stijgende export en sterker stijgende import;

Pakistan's reserves verbeteren bij dalende export maar sterker dalende import;

India over de gehele lijn niet meer dan relatief kleine schommelingen vertoont;

Ceylon's exportopbrengsten geleidelijk verbeteren en meer nog zijn deviezenreserves. Zulks door de dalende trend in de import;

Indonesië vrij grote schommelingen laat zien in de deviezenreserves en de exportopbrengsten, waarbij de import met een grote „time-lag” schijnt te volgen.

Overzicht van enkele betalingsbalanscijfers van enige landen in Zuid-Oost-Azië

(bedragen in mln. U.S. \$)

Goud en deviezenreservés per ultimo	Burma	Ceylon	India	Indonesië	Pakistan	Philippijnen
december 1953	211	114	1.765	212	296	240
juni 1954	182	151	1.809	157	299	246
december 1954	124	169	1.782	248	328	207
maart 1955	107	182	1.780	272	326	189
juni 1955	92	188	1.751	257	327	192
september 1955	86	201	1.758	267	—	192
december 1955	—	—	—	ca. 303	—	—
Exportopbrengst (f.o.b.)						
1952	291	315	1.296	987	532	352
1953	238	329	1.116	820	439	392
1954	251	380	1.182	856	359	405
1e kw. 1955	253	448	1.279	802	422	370
2e kw. 1955	—	350	1.104	835	398	461
3e kw. 1955	—	377	1.393	934	382	—
4e kw. 1955	—	—	—	(1.037)x	—	—

Importen (c.i.f.)	Burma	Ceylon	India	Indo-nesië	Pa-kistan.	Philip-pijnen
1952	192	357	1.672	972	610	477
1953	177	338	1.197	753	349	479
1954	204	293	1.252	629	324	541
1e kw. 1955	211	299	1.424	528	353	600
2e kw. 1955	174	309	1.290	551	257	682
3e kw. 1955	152x)	292	1.253	619	305	—
4e kw. 1955	—	—	—	716x)	—	—

Saldi handelsbalans

1952	+ 99	— 43	— 376	+ 15	— 78	— 125
1953	+ 61	— 9	— 74	+ 67	+ 90	— 87
1954	+ 36	+ 87	— 70	+ 227	+ 35	— 139
1e kw. 1955	— 63	+ 149	— 145	+ 274	+ 70	— 230
2e kw. 1955	—	+ 41	— 186	+ 284	+ 141	— 221
3e kw. 1955	—	+ 64	+ 136	+ 351	—	—
4e kw. 1955	—	—	—	+ 321x)	—	—

N.B. 1 De met een x) gemerkte getallen zijn gebaseerd op data van 2 maanden.
2 Kwartaalcijfers zijn door vermenigvuldiging met 4 op „jaarbasis” gesteld.

Indonesië in het 4e kwartaal.

Export.

Uit de, in het overzicht van Zuid-Oost-Azië opgenomen, gegevens van Indonesië over het 4e kwartaal blijkt reeds dat de gunstige ontwikkeling van de export-opbrengsten gecontinueerd werd. De eerste 6 maanden van 1954 geven een maandgemiddelde van ca. Rp. 780 mln.; juli t/m oktober een gemiddelde van ca. Rp. 1.120 mln. Wel is te verwachten dat de export in december hier belangrijk beneden zal blijven.

Deze verbeteringen van de exportopbrengsten zijn in het laatste kwartaal zowel te danken aan toename in het exportgewicht als in het oplopen van de prijzen der voornaamste exportprodukten.

	1953	1954	1955				tot. 1955			
			1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw. a)				
Exportopbrengsten (mrd. Rp.)	9,58	9,76	2,29	2,38	2,66	2,96	10,30			
Exportvolume (mln. tons)	12,41	12,74	2,92	2,95	2,94	3,18	12,—			
Exportprijzen	7/1'53	1/7'53	30/12'53	7/7'54	12/1'55	6/4'55	6/7	5/10	2/11	28/12
Rubber Sing. f.o.b. Str.										
\$ct. p. lb. RSSI	89,—	64 ⁷ / ₈	57 ¹ / ₄	72 ³ / ₈	93 ³ / ₄	89 ¹ / ₄	125 ¹ / ₂	134 ¹ / ₈	115 ⁵ / ₈	128 ³ / ₄
Tin Lnd. £ l.t. cash	945	666 ¹ / ₄	645	759	690	(20/4) 717	730	749	773	830
Thee Colombo ex wareh.										
CRS/lb high grown	2,50	2,08	2,50	2,48	3,50	2,15	2,70	(12/10)3,—	3,25	(7/12)3,85
Palmolie Lnd. c.i.f. B.fr./l.t.B. Congo	10.850	9.100	10.550	10.850	11.700	11.300	12.500	11.400	11.400	(7/12) 11.500
Koffie N.Y. loco U.S. \$ct/lb. New St. £C.	52,81	(7/7) 59	65,29	89,30	63,24	54,80	50,76	49,75	47,80	47,60
Copra Lnd. c.i.f. Antw U.S.\$/l.t. Phil. bulk	235	192 ¹ / ₂	245	184	205	184	188	185	177	(7/12) 175

a) 1¹/₂ × (oktober + november).

De gunstige resultaten van de export in het 2e semester zijn in de eerste plaats te danken aan rubber.

	1953	1954	1955a)	1e kw.	2e kw.	3e kw.	okt./nov
Waarde (mln. Rp.)	3.120	3.032	4.569	916	1.009	1.253	1.010
Gewicht (1.000 tons)	712	750	697	150	169	187	138

a) 12/11 × (januari t/m november).

Voorts aan tin, waarvan de prijzen onder invloed van de toegenomen internationale spanningen de laatste maanden omhoog sprongen. Ook thee is krachtig in herstel. De dalende tendentie in koffie en copra bleef gehandhaafd. Hun invloed op het totaal is echter van ondergeschikte en afnemende betekenis.

Import.

Uit het Zuid-Oost-Azië-overzicht bleek voorts dat de verruiming van de import, welke reeds in het 3e kwartaal merkbaar was, in het laatste kwartaal duidelijk tot uiting kwam. Daarbij dient bovendien in het oog gehouden te worden, dat de cijfers voor „waarde en gewicht” in het 4e kwartaal gebaseerd waren op de gegevens van 2 maanden. December zal stellig hoger liggen dan het gemiddelde van oktober-november. De problemen, die deze plotse stijging van de import heeft opgeroepen, zullen in de paragraaf over „Oorzaken en gevolgen van aanpassingsmoeilijkheden” nader worden besproken.

Deviezen.

Eerst zij nog even aandacht geschonken aan de verbetering van de betalingsbalans over het 4e kwartaal. Hiervoor is geen cijfer opgenomen in het „Zuid-Oost-Azië”-overzicht, omdat in de daarin vermelde stand tevens zijn verwerkt de saldi van andere deviezenbanken dan de Bank Indonesia. Alleen in de bulletins zegt de Bank iets over de „balances and bills” van de gezamen-

lijke deviezenbanken, zonder te specificeren wat de bedragen zijn waarvoor de Bank Indonesia zelf als deviezenbank optreedt en voor hoeveel de overige banken meedoen. Wel geeft de weekstaat van de Bank Indonesia (afd. bankzaken) telkens aan „vorderingen in vreemd crt.”, doch met behulp hiervan is alleen een specificatie te maken voor de gevallen waarin een weekstaat eindigt op de laatste dag van een kwartaal. Zo kan wat het 4e kwartaal betreft alleen worden gezegd, dat in de periode 1 oktober t/m 28 december de zichtbare positie verbeterd is met Rp. 478 mln. Welke mutaties zich hebben voorgedaan in de „bills and balances” van de overige deviezenbanken is niet bekend. Zij waren ultimo september weer Rp. 656 mln. Dat deze mutaties in de saldi van de overige banken niet onbelangrijk kunnen zijn moge uit onderstaand overzicht blijken.

Stand per ultimo (in mln. Rp.)	1952	juni 1953	sept. 1953	mrt. 1954	juni 1954	mrt. 1955
vord. in vr. crt. B.I.	674	764	503	506	388	314
id. overige dev. banken	883	612	650	572	620	794
totaal	1.557	1.376	1.153	1.078	1.008	1.108

Mutaties in de periode	(6 mnd.)	(3 mnd.)	(6 mnd.)	(3 mnd.)	(9 mnd.)
B.I.	+ 90	— 261	+ 3	— 118	— 74
overige banken	— 271	+ 38	— 78	+ 48	+ 174
totaal	— 161	— 223	— 75	— 70	+ 100

Maart 1955 is er nog geen bulletin of jaarverslag verschenen met kwartalen die eindigen op een gelijke datum als weekstaten. De mutaties sindsdien in de buitenlandse valuta van particuliere deviezenbanken kunnen dan slechts benaderd worden door vergelijking van de mutaties van alle deviezenbanken (incl. de Bank Indonesia), zoals de Bank Indonesia ze in haar bulletins vermeldt, met de mutaties in de weekstaten van de Bank Indonesia over niet volkomen samenvallende perioden van 12 of 13 weken.

Bedr. in mln. Rp.	Stand per		Mutaties			
	ult. 1954	28/12 1955	1e kw. 1955	2e kw. 1955	3e kw. 1955	4e kw. 1955 (t/m 28/12)
goud en dev. B.I. saldo Dev.fonds	1.055 — 278	953 + 448	— 102 + 324	— — 147	— + 214	— + 317
tot. afd. circ. b. vord. in vr. crt. B.I.	777	1.401	+ 240	— 147	+ 214	+ 317
Bank zaken	383 515	—	ca. +21 ca.—13	ca. + 8 ca.—65	ca.—58 ca.+137	ca.+161 —
id. overige banken	ca. 597	—	—	—	—	—
totaal	980 1.757	—	+ 8 + 248	— 57 — 204	+ 79 + 293	— —

Uit dit overzicht blijkt, dat de toename van het deviezenbezit in het laatste 3e kwartaal nog groter was dan uit de weekstaten was af te leiden. Het is nauwelijks aan te nemen dat zulks ook in het 4e kwartaal het geval zou zijn. Een zichtbare toename van Rp. 317 + Rp. 161 mln. is daarvoor te groot. Hoe ondanks deze grote verbetering van de deviezenpositie de zichtbare geldcirculatie in het laatste kwartaal met bijna Rp. 500 mln. kon teruglopen, is in de vorige kroniek reeds uiteengezet²⁾. Slechts zij in herinnering gebracht de verzwaring van de vooruitbetalingsverplichtingen van importeurs, de verhoging van de tarieven der bijzondere invoerheffingen enz. Dit als onderdeel van een politiek gericht op het wegnemen van de opwaartse druk, die het prijsniveau een inflatoire beweging had gegeven. Correctie van de onderlinge verhoudingen tussen de binnenlandse prijzen scheen een ander facet van deze politiek. Herziening van de invoerheffingen enerzijds en van de uitvoerrechten en -premies anderzijds, waren middelen daartoe.

Overgang en aanpassing.

Door praktisch geen directe beperkingen aan de omvang van de import op te leggen, mocht men aannemen, dat na een zekere overgangperiode importgoederen in het binnenland verhandeld zouden worden tegen prijzen niet hoger dan de c.i.f.-prijzen plus de normale marge voor importeur, groot- of kleinhandelaar.

Het behoeft geen verbazing te wekken dat dit aanpassingsproces nog niet achter de rug is. Wel doet het analyseren van de oorzaken der merkwaardige prijsbewegingen in dit kwartaal belangrijke vragen rijzen: „Hoe lang zal die overgangperiode nog duren?“, „Wat zijn de consequenties van het aanpassingsproces?“, Hoe kunnen de voor het land nadelig geachte gevolgen worden vermeden of verzacht?“

Overzicht van de mutaties in de groothandelsprijzen van enige importgoederen

Artikel	Eenheid	Prijzen	
		ca. sept./ okt.	thans ca.
Plaatijzer	1 kg	Rp. 6,—	Rp. 2,75
Betonijzer	—	„ 4,50	„ 3,—
Bandijzer	—	„ 6,—	„ 2,75
Houtschroeven	—	„ 10,—	„ 3,—
Cement	50 kg	„ 44,—	„ 26,—
Carbid	1 kg	„ 14,—	„ 1,75
Schellak	—	„ 45,—	„ 15,—
Goeniezakken	per stuk	„ 7,75	„ 5,20
Greyshirting	per blok	„ 335	„ 170
Whiteshirting	per blok	„ 480	„ 210
Hongkongdrill	per blok	„ 450	„ 170
Ascorbinezuur	1 kg	„ 490	„ 300
Sulfaganidine	1 kg	„ 160	„ 60
Acetosol	1 kg	„ 51	„ 28
Gecondenseerde melk	per kist	„ 260	„ 190
Meel	per baal	„ 160	„ 60

²⁾ Zie „E.-S.B.“ van 23 november 1955.

Vele der thans geldende groothandelsprijzen liggen lager dan de „landeds costs“ van de importeur. Naaigaren bijv., dat normaal ca. 20 pCt. boven de „landeds costs“ moet opbrengen, noteert thans ca. 10 pCt. daar beneden. In hoevelen enz. Er is en gaat binnenkort meel aan in hoeveelheden die bijna de jaarbehoefte van Indonesië dekken.

Het feit, dat in dit opzicht geen artikelen voorkomen die een abnormaal gunstige marge laten zien, wil natuurlijk niet zeggen, dat ze er niet zijn. Men kan van de handelskantoren die zo vriendelijk waren uw kroniekschrijver behulpzaam te zijn, niet verwachten, dat zij zullen vertellen op welke artikelen zelfs nu nog een extraatje te verdienen is.

Oorzaken en gevolgen van aanpassingsmoeilijkheden.

De voornaamste oorzaak van het verschijnsel, dat de groothandel verkoopt tegen prijzen die zelfs lager liggen dan de „landeds costs“ voor de importeur, is, dat het de importeurs op het moment van bestelling ontbrak aan voldoende inzicht in de te verwachten verhouding tussen vraag en aanbod van het betrokken goed op de binnenlandse markt. Een gebrek aan inzicht met betrekking tot:

- 1e. de te verwachten totale vraag bij lonende prijs;
- 2e. hetgeen de concurrenten reeds hadden besteld;
- 3e. het eigen aandeel in de totale afzet;
- 4e. hetgeen concurrenten nog zouden bestellen.

Of de importeur zich in een of in alle vier der factoren vergist heeft, maakt voor het resultaat voor hem, zijn concurrenten en het land weinig uit. De liquiditeitsmoeilijkheden waarmede velen te kampen hebben en de daaruit voortvloeiende noodzaak tot liquidatie van voorraden — juist in een periode van geringe kooplust bij verbruikers — verscherpen het effect op de momentele prijzen. Nu zijn de particuliere en publieke buffers in Indonesië sterk genoeg om te voorkomen, dat de klappen die individuele bedrijven doen vloeren, geen cumulatieve gevolgen hebben. Er is dan ook weinig aanleiding te vrezen, dat de individuele verliezen tot een voor het algemeen belang schadelijke ontwikkeling zullen uitgroeien.

Bezwaarlijk voor 's lands economie is, dat door de misschattingen van de handel goederen worden geïmporteerd in hoeveelheden, die congesties in de havens veroorzaken; dat deviezen zijn besteed op een eerder tijdstip dan voor een regelmatige voorziening nodig is; dat door de abnormaal lage binnenlandse prijzen van importgoederen verschillende locale industrieën in grote moeilijkheden zijn gekomen en soms zelfs hun productie hebben moeten staken.

Ongetwijfeld zijn er onder deze bedrijven, die alleen maar tot leven konden komen dank zij:

- 1e. de abnormaal grote marge tussen „landeds costs“ en verbruikersprijs van importgoederen waarvoor zij substituten vervaardigden; en/of
- 2e. het grote verschil in bij de import te betalen rechten voor eindprodukten en halfabrikaten en grondstoffen.

Dat achteraf gezien de bedrijven, wier positie door verandering in een of beide dezer factoren onhoudbaar wordt — eventueel ook uit een oogpunt van algemeen belang —, beter niet hadden kunnen beginnen, verandert niets aan het feit, dat ze er nu zijn. En het is geenszins zeker, dat het land er beter aan toe zou zijn, als ze thans weer verdwenen. Daar staat tegenover, dat andere industrieën bijzonder profiteren van de huidige lage prijzen; soms tot een investerings- of productie-activiteit kunnen

komen, waartoe hun krappe liquiditeit anders geen mogelijkheid gelaten zou hebben.

De grootste kans op schade voor het algemeen belang door misschattingen bij de import ligt waarschijnlijk in het risico van verminderde bruikbaarheid als gevolg van langdurige opslag. In dit verband is in het bijzonder te denken aan meel, cement, gist en dergelijke in de tropen beperkt houdbare goederen.

Dit opsommen van de schadekansen voor Indonesië in het algemeen als gevolg van onjuiste schattingen bij importeurs is op zichzelf geen kritiek op het economisch beleid. Men zou de eventuele schade kunnen zien als een van de offers die gebracht moeten worden om tot omstandigheden te komen, waaronder het economisch leven zich gunstig kan ontwikkelen.

De vraag is, hoe kan de kans op schade beperkt worden, zowel met betrekking tot de lengte van de „riskante periode” als met betrekking tot de risico „graad”.

Beperking van de „riskante periode” betekent eigenlijk verkorting van de „overgangsfase”. Een uitermate moeilijk vraagstuk, waarop uw kroniekschrijver hier wegens de ruimte niet kan ingaan en, wegens de korte termijn te verwachten Kabinetswijziging — met de daaraan verbonden kansen op nieuwe doeleinden van de economische politiek — niet wil ingaan.

Als middel tot vermindering van de risico „graad” biedt een snelle voorlichting met betrekking tot de hoeveelheden van een bepaalde goederengroep, welke volgens de afgegeven importvergunningen op bepaalde termijnen verwacht mogen worden, wellicht mogelijkheden. Waarschijnlijk zijn technische moeilijkheden er de oorzaak van, dat van overheidswege nog niet voldoende in deze behoefte wordt voorzien. Maar zouden handelende en verwerkende importeurs niet in onderlinge samenwerking tot iets kunnen komen?

De rijstvoorziening was de laatste maanden het meest voelbare knelpunt in 's lands economie.

Pasarprijzen te Djakarta

Rijstprijzen in Rp.'s	jan. 1953	juli 1953	jan. 1954	juli 1954	jan. 1955	juli 1955	okt. 1955	nov. 1955	13/12 1955	27/12 1955
Middenkwaliteit per liter	1,875	1,75	1,88	1,65	1,88	1,88	2,32	2,83	2,83	3,05

Zodra de moeilijkheden met de rijst tot uiting kwamen is gepoogd door import een ernstige ontwikkeling te voorkomen. Wat er tot nu toe aangevoerd is heeft wel geholpen, doch nog niet voldoende. Nieuwe partijen zijn onderweg en aan verdere verruiming van de import wordt gewerkt. Of een en ander nog voor het afkomen van de nieuwe oogst (begin april) tot een belangrijke prijsdaling zal leiden, is niet zeker. Wel staat vast, dat de sterke stijging van de prijs van het voornaamste voedingsmiddel in brede lagen van de bevolking meer indruk heeft gemaakt, dan de prijsdaling op andere gebieden. Of en in hoeverre de huidige Regering hiervoor verantwoordelijk kan worden gesteld, is een vraag waarop in de pers verschijnende antwoorden maar zelden van onbevooroordeelde waarnemers afkomstig kunnen zijn. In elk geval is de stijging van de rijstprijz aanleiding geweest tot een toename van de arbeidsgeschillen in het laatste kwartaal.

Zo is het jaar niet zonder zorgen geëindigd, doch wel mag gezegd worden, dat de resultaten in 1955 niet beneden de verwachtingen gebleven zijn, die uw kroniekschrijver bij de aanvang daarvan koesterde. Verwachtingen, die hem aan het einde van het 1e kwartaal te optimistisch voorkwamen, o.a. i.v.m. de scherpe daling van de wereldmarktprijzen omstreeks die tijd. Een daling, die achteraf slechts van zeer korte duur bleek te zijn. De krappe geldpolitiek van de huidige Regering heeft tot verrassende mutaties geleid, die o.a. tot uiting kwamen in: een ongekende vermindering van de voorschotten van de Regering bij de Bank Indonesia; een vermindering van de circulerende geldhoeveelheid; en een oplopen van de deviezenreserves. Wel moet verwacht worden, dat hierop binnenkort enige reactie komt. Voor 1956 is een

begrotingstekort geraamd van Rp. 1 mrd. De rijstimporten leiden voorlopig tot een oplopen van de geldbehoefte der Overheid. Het saldo „vooruitbetalingen door importeurs” zal nu waarschijnlijk niet verder oplopen; eerder wat verminderen, zolang de bedragen te storten wegens nieuwe aanvragen minder zijn dan de te verrekenen bedragen wegens aankomst van de goederen in dezelfde periode.

De invloed van een en ander is waarschijnlijk reeds te bespeuren in de laatste weekstaten.

	14/12'55	11/1'56	mutatie 4 weken
Saldo goud en dev.res.	1.430	1.396	— 34
Te dekken geldcirc.	9.848	10.320	+ 472
Voorsch. aan de Regering	4.156	4.396	+ 240

Er is overigens geen aanleiding om over deze allereerste ontwikkeling ongerust te worden. Als het zou gelukken het begrotingstekort tot Rp. 1 mrd. te beperken, is de voornaamste oorzaak van de inflatoire prijsbewegingen in het verleden zodanig in kracht beperkt, dat, gesteund met buitenlandse kredieten, er stellig kans is voor het welslagen van een op prijsstabiliteit gericht beleid. De vooruitzichten met betrekking tot buitenlandse kredieten zijn bepaald gunstig op het ogenblik. Naast de doorlopende Nederlandse, Franse en Duitse kredietmogelijkheden, die tot nu toe voor ruim Rp. 500 mln aan kredietovereenkomsten geleid zouden hebben, zijn binnen afzienbare tijd ook kredietovereenkomsten met Italië te verwachten. Engeland is eveneens bereid. De Eximbank zou thans voor particuliere kredietverlening te vinden zijn.

In dit verband moeten ook de onderhandelingen met

AMSTLEVEN
Levensverzekering

BUREAU VOOR
PERSONEELVERZEKERING

de Verenigde Staten over de levering van Amerikaanse surplusgoederen nog eens worden genoemd. De pogingen om de aanvankelijke reductie van het aanvoerprogramma³⁾ weer grotendeels ongedaan te maken schijnen met succes bekroond te zullen worden.

1956.

Ook in ander opzicht zijn de vooruitzichten voor 1956 hoopvol. De Rubber Study Group heeft zich uitgesproken in voor rubberproducenten geruststellende zin. Het kleine surplus aan natuurrubber, dat naar verwachting 1955 te zien zal geven, zal naar de mening van de R.S.G. geen prijsdrukkende invloed uitoefenen, omdat voor de jaren 1956 tot 1958 een sterkere toename van het verbruik dan van de produktie verwacht wordt.

De wereldmarktsituatie voor het tweede exportprodukt van Indonesië, aardolie, geeft evenmin aanleiding tot sombere verwachtingen. Ultimo december jl. expireerde het z.g. „let alone agreement” met de B.P.M. Vanaf 1 januari komen nu ook de deviezentransacties van de B.P.M. ten laste resp. ten gunste van het Indonesische deviezenbezit en is ook deze maatschappij met haar transferrechten gekomen binnen de te dezer zake voor oliemijnen geldende bepalingen. De feitelijke verandering, die dit voor im- en export enz. zou kunnen geven, zal voorlopig nog niet van groot belang zijn.

Rubber en olie zullen straks tezamen bijna 2/3 van de totale export van Indonesië opbrengen. Wat de overige produkten betreft zijn de kansen op „wat beter” en „wat slechter” zodanig verdeeld, dat t.a.v. de wereldmarktprijzen geen verandering van het gemiddelde niveau goed te motiveren is.

De exporthoeveelheden zijn bij gegeven buitenlandse prijzen zozeer afhankelijk van binnenlandse omstandigheden, dat niet één raming van de exportopbrengsten maar *verschillende* ramingen, gebaseerd op verschillende premissen, nodig zouden zijn om het betrekkelijke van de prognoses voldoende tot uiting te doen komen.

Ter illustratie enkele recente berichten:

I. Een cultuuronderneming op S.O.K. zag, ondanks

het uitbreken van een staking in een der afdelingen, haar produktie met 30 pCt. omhoog gaan, toen de politie in oktober jl. de opkopers van uit haar tuinen gestolen latex in de kraag greep. Andere ondernemingen hadden soortgelijke ervaringen. Nu scheelt zulks wel niet de volle 30 pCt. in de exportopbrengsten van Indonesië, maar wel gedeeltelijk omdat:

1. de helers niet zulk een kwaliteit rubber plegen te produceren als de onderneming;
 2. juist deze rubber vaak het land uit gesmokkeld werd.
- II. De laatste tijd wordt de produktie van ondernemingsgewassen op Sumatra ernstig gedrukt door stakingen.
- III. „In 1955 is de smokkelarij vanuit N.-Sumatra nog toegenomen. De smokkel, het meest in rubber en „nilam” olie, berokkende de Regering een schade van miljoenen aan gederfde rechten en deviezen”⁴⁾.

Het eerste voorbeeld illustreert welke enorme mogelijkheden er in Indonesië nog zijn tot opvoering van de produktie. Het tweede en derde voorbeeld laat zien hoezeer conflictsituaties en onwettige handelingen afbreuk kunnen doen aan het realiseren van de potentiële mogelijkheden.

Continuïteit in het regeringsbeleid is welhaast de belangrijkste voorwaarde die vervuld moet zijn om de positieve krachten in de maatschappij de kans te geven terrein te winnen op de negatieve.

Het a.s. Kabinet mag in zijn programma uitgaan van een zittingsperiode van vier jaar. Het krijgt daarmee een kans als geen van zijn voorgangers gehad heeft. Problemen zijn er nog genoeg en men mag niet verwachten, dat de voornaamste hindernissen voor de economische ontwikkeling reeds dit jaar zullen worden opgelost.

Daarom mag 1956 voor Indonesië het minste worden van alle jaren die nog komen; moge het bovendien het beste worden van alle jaren die geweest zijn. Het kan!

Djakarta, 18 januari 1956.

Prof. Dr. A. KRAAL.

⁴⁾ „Nieuwsgier” van 7 januari 1956.

³⁾ Zie „E.-S.B.” van 23 november 1955, laatste alinea.

Surinaamse kanttekeningen (Vierde kwartaal 1955)

Het heeft Suriname gedurende deze maanden niet aan overzeese belangstelling ontbroken. Het Koninklijk bezoek aan de West, de rapportagekwestie bij de Verenigde Naties en de behandeling van het Tienjarenplan in de Staten Generaal vormden hiertoe voldoende aanleiding. Het zou daarom weinig zin hebben op deze plaats nogmaals daarop in te gaan. Een directe invloed op het economisch leven heeft alleen het Koninklijk bezoek gehad. Aan openbare versieringen en vooral ook aan particuliere genoegens zijn gedurende dat bezoek voor Surinaamse begrippen enorme sommen uitgegeven. Algemeen werd dan ook verwacht, dat de handel hiervan een gevoelige terugslag zou ondervinden. Dit schijnt echter nogal te zijn meegevallen. Met de kerst- en nieuwjaarsviering kon uw kanttekenaar in ieder geval vaststellen dat ongeveer het gehele door het Planbureau berekende jaarlijkse spaarquotum aan vuurwerk de lucht werd ingeschoten. En dat is nog altijd enkele Nederlandse gulden per hoofd van de bevolking.

De tweede *Jaarbeurs* werd dit jaar enkele weken later gehouden dan verleden jaar, teneinde deze te doen samenvallen met het Koninklijk bezoek. Achteraf gezien kan deze beslissing niet zo geslaagd worden genoemd. De publieke belangstelling was gedurende die tijd te veel verdeeld over de diverse feestelijkheden, dan dat er nog veel voor de jaarbeurs overbleef. En de buitenlandse journalisten hebben met eigen ogen de belangrijkste economische objecten kunnen gadeslaan. Voor een overkoepeling van de diverse objecten ware een persconferentie van de Kamer van Koophandel zeker voldoende geweest.

Van verschillende zijden werd er met nadruk op gewezen, dat het particuliere initiatief voor de economische opbouw van Suriname een dringende noodzaak is. Het Tienjarenplan kan alleen een soort „locomotief” zijn, die het geheel op gang brengt. Dit geldt o.a. ook voor het stuwdamplan, waarvoor de Overheid tot heden geen gelden kon aantrekken anders dan tegen belangrijke particuliere garanties.

De positie van het *Algemeen Bureau voor de Statistiek* was eveneens een onderwerp van discussie. Verscheidene leden van de volksvertegenwoordiging zouden dit bureau graag zien overgeheveld van het Departement van Algemene Zaken naar dat van Economische Zaken. Tijdens de behandeling van dit onderwerp werden wederzijds weinig steekhoudende argumenten aangevoerd en de positie blijft voorshands ongewijzigd. Alleen bleek, dat de Staten naast de handelsstatistiek gaarne meer statistieken gepubliceerd zouden zien.

Evenals in de voorafgaande jaren kwamen eerst in het laatste kwartaal de bankverslagen over het voorafgaande jaar los. Voordat daarop wordt ingegaan dient te worden vermeld, dat de oprichting van een overheidscirculatiebank, welke op 1 januari 1956 zou geschieden, niet is doorgestaan. Van overheidswege werd medegedeeld, dat dit om technische redenen op een later tijdstip zal geschieden. Hiervoor zijn echter geen maatregelen getroffen, zodat nu de juridisch merkwaardige figuur is geschapen, dat De Surinaamsche Bank in feite nog steeds circulatiebank is, terwijl haar octrooi per 31 december 1955 uitdrukkelijk was opgezegd ¹⁾. Op dit moment is bij de desbetreffende instanties nog geen zekerheid te krijgen omtrent de tijdsduur van deze ongewenste situatie.

De *Surinaamsche Bank, N.V.* heeft hierbij het meeste belang, want een belangrijk gedeelte zal dan van haar bedrijf worden afgesplitst.

Verkorte balans per 31 december 1954 (in Sf.)

Munt en muntmateriaal ...	8.990.382	Bankbiljetten in omloop ...	13.552.255
Vr. papier; zilverbons ...	311.226	Crediteuren ...	12.459.743
Kas, kassiers A'dam ...	19.888	Sur. Deviezenfonds ...	15.120.558
Effecten ...	343.693	De Ned. Bank N.V. ...	6.151.314
Sur. Deviezenfonds ...	9.517.924	Bankiers en corr. ...	181.792
De Ned. Bank N.V. ...	1.925.917	Bestemmingsreserves ...	739.974
Disc. en debiteuren ...	14.699.727	Reserve div. voorz. ...	1.989.886
Bankiers en corr. ...	16.435.074	Bijzondere reserve ...	116.625
Hypotheeken ...	12.438	Kapitaal ...	1.321.092
Gebouwen ...	71.369	Reservefonds ...	177.025
		Onverdeeld dividend ...	119.658
		Nog niet opgenomen div. ...	158.689
		Winstsaldo ...	239.027
	52.327.638		52.327.638

Het blijft een merkwaardig feit, dat het geldvolume in Suriname bij een gelijkblijvend aandeel van D.S.B. (24,3 mln.) steeg van 28,0 tot 28,9 mln. Dit ondanks een daling van het deviezenbezit met 3 mln. Wanneer wij daarbij in aanmerking nemen, dat de omloopsnelheid van het geld ten gevolge van de popularisering van het giroverkeer aan een stijgende tendentie onderhevig is moeten wij ons afvragen, in hoeverre hier van een inflatoire druk sprake is. Daar het prijspeil niet opliep ²⁾ schijnt het vermoeden gewettigd, dat er een ongecontroleerde afvloeiing in de chartale sfeer heeft plaats gevonden, ogenschijnlijk in de vorm van oppotting.

Het is jammer, dat de girale omzetten niet in de week- of jaarcijfers tot uiting komen en dat ook verdere exacte gegevens over de geldcirculatie niet verkrijgbaar zijn. Een gedetailleerd onderzoek in dezen zou niet misplaatst zijn, vooral in verband met het Tienjarenplan. Op dit punt is het eveneens van belang te vermelden, dat na het verslagjaar de Bank onder Landsgarantie aan de Stichting Volkshuisvesting een lening van 1,3 mln. verstrekke ten behoeve van de volkswoningbouw. Hoe belangrijk deze bouw sociaal en politiek ook moge zijn, een zeker gevaar schuilt hier wel, daar uiteindelijk een naar verhouding vrij groot bedrag aan kort in lang crediet wordt

omgezet, al is in de overeenkomst een liquiditeitsgarantie vastgelegd.

De discontoportefeuille daalde van Sf. 1.051.288 tot Sf. 808.957, wat een voortgang van de dalende beweging van de laatste jaren blijkt te zijn. Op de binnenlandse kredietmarkt maakt de discontovorm plaats voor de rekening-courant. Alleen in het geïsoleerde, aan Brits Guiana grenzende district Nickerie is het discontokrediet nog van betekenis. Het aantal incassi stijgt regelmatig en bedroeg in 1954 17.701 ten bedrage van Sf. 12.368.046. De afgewikkelde documentaire kredieten worden in het verslag niet vermeld, doch aangenomen kan worden, dat deze in overeenkomstige mate dalen. Dit ligt in de lijn van de ontwikkeling van de importhandel.

In het algemeen kan gezegd worden, dat buiten de gevolgen van de verslechtering van de betalingsbalans, de toestand in het algemeen stationair was. Dit was ook de winstcapaciteit. Onveranderd werd 12 pCt. uitgekeerd.

Teneinde zo recent mogelijke cijfers te kunnen geven volgt hier een résumé van de laatste weekbalansen van 1953, 1954 en 1955:

	26/12/53	31/12/54	31/12/55
Debet.		(in Sf. 1.000)	
Goud, deviezenrekeningen	20.784	22.164	21.404
Disconto's	1.065	809	518
Debiteuren	13.975	12.738	11.580
Effecten en hypotheeken	283	363	367
Gebouwen	86	79	50
Sluitrekeningen	912	150	123
	37.105	36.303	34.042
Credit.			
Circulatie: chartaal	12.397	13.212	13.693
giraal	13.216	10.442	9.993
Deviezenrekeningen	3.916	6.308	4.078
Kapitaal	661	1.321	1.321
Reserverekeningen	278	294	306
Sluitrekeningen	6.637	4.726	4.651
	37.105	36.303	34.042

Behoudens een kleine daling van de girale saldi blijken de wijzigingen in 1955 niet groot te zijn geweest. Afgezien van de eerder genoemde lening heeft de Bank dus in het afgelopen jaar, in afwachting van de afsplitsing van de circulatiebank, geen zichtbare nieuwe wegen ingeslagen.

De *Surinaamse Volkscredietbank* kan op een jaar van grote expansie terugzien:

Verkorte balans per 31 december 1954 (in Sf. 1.000)

Vaste activa	43	Eigen vermogen	1.530
Kas	68	Reserves	294
Leningen u/g	7.213	De Sur. Bank N.V. ...	469
Ingekochte panden	40	Herstelbank	499
Te ontv. interest	65	Gouvernement Suriname	1.100
Diversen	2	Div. deposito's	2.964
		Nog niet verd. interest	550
		Diversen	25
	7.431		7.431

Het totaal uitstaande bedrag steeg in een jaar met 63 pCt., waarbij opvalt, dat van de Sf. 4,4 mln. nieuwe leningen Sf. 2,9 mln. boven de Sf. 1.000 per lening en Sf. 1,6 mln. boven de Sf. 3.000 per lening bedroegen. Deze bedragen liggen objectief beschouwd meer op het terrein van een andere vorm van kredietverlening dan het feitelijke volkskrediet, hetgeen ook blijkt uit het feit, dat in totaal Sf. 1,4 mln. aan grond- en bouwkredieten en Sf. 1 mln. aan middenstandskrediet werd verstrekt. In deze ontwikkeling schuilt een zeker gevaar, daar hier op andere dan rationeel banktechnische gronden het kredietvolume te snel kan worden opgevoerd. Mede in verband met de ongecontroleerde en snelle groei van het door de handel verleende afbetalingskrediet kunnen ver-

¹⁾ Voorlopig wordt gebruik gemaakt van een overgangsclausule in de Verordening op de circulatiebank.

²⁾ Zie de Surinaamse kanttekeningen over het derde kwartaal 1955 in „E.-S.B.” van 9 november 1955.

schijnselen optreden, die reeds eerder de kredietmarkt in Suriname deden vastlopen.

Overigens kan gezegd worden, dat de bank een vol-doende conservatief beleid voert om eventuele schokken te kunnen opvangen. Jaarlijks wordt $1\frac{1}{2}$ pCt. van de nieuwe leningen als „technische reserve” gereserveerd, terwijl de gehele winst, dit jaar 15 pCt. van de rente-opbrengst, als „economische reserve” in het bedrijf blijft. Afgezien van de Landsgarantie ware het misschien uit liquiditeitsoverwegingen te adviseren; dat een deel van deze reserves buiten het eigenlijke kredietbedrijf zouden worden belegd.

Van de *Vervuurts Bank* is nog geen verslag verschenen. Om deze reden dient thans volstaan te worden met een opmerking uit het verslag van De Surinaamsche Bank: „De gang van zaken bij Vervuurts Bank werd gekenmerkt door verdere geleidelijke verbetering, waaruit geconcludeerd mag worden, dat deze instelling de in 1952 gerezen moeilijkheden grotendeels te boven is gekomen”.

Van de *exportprodukten* bleef bauxiet, zoals reeds werd verwacht, met rond 3 mln. ton ongeveer 10 pCt. onder het topjaar 1954. Een verdere teruggang valt momenteel zeker niet te verwachten, daar het produktie-apparaat op peil blijft en de vraag naar aluminium stijgende is.

De crisis op de balatamarkt is gelukkig voorbij. Al zijn de prijzen momenteel nog niet op het oude peil, een lonend bedrijf is zeker weer mogelijk. Dit blijkt uit de produktiecijfers: 1953 64 ton, 1954 116 ton, 1955 (11 mnd.) 178 ton.

De koffie heeft, dank zij de speciale markt voor Liberia, weinig terugslag ondervonden van de moeilijkheden op de wereldmarkt. Evenwel was de uitvoerwaarde gedurende de eerste tien maanden met Sf. 445.900 toch twee ton lager dan in 1954.

De textielexport is nog steeds stijgende en bedroeg in dezelfde periode Sf. 379.800.

De positie van de rijst is er niet beter op geworden. De opheffing van de prijsstop voor de exportrijst op de laatste Staten-zitting van 1955 moge misschien een erkenning zijn van de mislukking van de rijstpolitiek van de Overheid, maar daarmee zijn de moeilijkheden nog niet opgelost. Rijst betekent in Suriname: politiek en zolang dit zo blijft zullen de moeilijkheden er ook wel blijven. De beginfout is geweest, dat bij de eerste overheidsmaatregelen is uitgegaan van een willige padiprijs, en dit bleek niet juist te zijn. Begin 1953 deed de Nickeriaanse padi nog gemakkelijk 15 dollarcent, doch op de laatste inschrijvingen werd de door de Overheid gegarandeerde minimum opkoopprijs van 9 dollarcent niet eens meer gehaald, zodat dit een flinke verliespost werd. Het is te hopen, dat bij de stijging van de produktie ook de kwaliteit beter wordt. Veel zal hierbij afhangen van de resultaten van Wageningen en de Prins Bernardpolder. Behalve selectie spreekt hier ook de bemesting een woordje mee. Zo wijst Spoon erop, dat in een ander „nieuw” rijstgebied, de Camargue in Zuid-Frankrijk, de gemiddelde opbrengst per ha 40 quintalen (metrisch) bedraagt tegen in Suriname slechts rond 29³⁾. Ten behoeve van de Stichting Machinale Landbouw hebben de Staten Generaal een bedrag gevoteerd teneinde de klimatologische en technische tegenvallers te overbruggen. Wil Suriname evenwel een positie op de wereldrijstmarkt veroveren, dan zal er meer nodig zijn. Het afbrokkelende

prijsniveau en de huidige kwaliteit zijn echter geen goede stimulansen.

De immigratiepoging met Indische Nederlanders op de voormalige plantage Slootwijk is jammerlijk mislukt. De gemaakte fouten doen sterk denken aan die bij de boerenimmigratie in 1845. Ook ditmaal is als laatste redmiddel ter hand genomen: overplaatsing der gedupeerden naar terreinen in de omgeving van Paramaribo. Dit is allerminst de bedoeling geweest en betekent waarschijnlijk het einde van een zoveelste goedbedoelde doch ondeskundig geleide poging.

Thans staat Suriname aan het begin van het eerste uitvoerende jaar van het Tienjarenplan. Dit kan een goede katalisator zijn, maar dit is alleen niet voldoende voor een toekomstige welvaart. Het is te hopen, dat de overige factoren goed benut zullen worden.

Paramaribo, januari 1956.

G. C. A. MULDER.

BOEKBESPREKING

Dr. J. A. Geertman en A. H. Geertman: Economisch-technische verschijnselen. Deel II. N.V. Uitgeverij Elsevier, Amsterdam 1955, 260 blz., f 14,50.

Betrekkelijk snel na het verschijnen van het eerste deel van „Economisch-technische verschijnselen”¹⁾ hebben de gebr. Geertman het tweede deel van dit werk het licht doen zien. Hierin worden behandeld de ordening van het economisch leven, monetaire vraagstukken, de internationale handel en het internationale betalingsverkeer.

Wij menen dat de schrijvers met dit werk een waardevolle bijdrage hebben geleverd tot de literatuur voor de administratieve praktijkstudies, vooral wat betreft de moderne monetaire vraagstukken. De behandelde stof is hier en daar zwaar, doch de eisen, die thans op de examens worden gesteld, rechtvaardigen naar onze mening tot op grote hoogte hetgeen in het boek is opgenomen. Daarbij hebben de schrijvers wederom de kunst verstaan met goedgekozen voorbeelden de vraagstukken belangrijk te vereenvoudigen en daardoor te verhelderen.

Het betoog is strakker dan in het eerste deel, zij het dan, dat wij liever hadden gezien dat hoofdstuk I (Leiding en Ordening) in het eerste deel was behandeld, tezamen met de ordening door de ondernemers zelf (kartels e.d.). Zoals het onderwerp „ordering” thans wordt voorgedragen zou de student licht de indruk krijgen, dat ordening slechts van boven af kan plaats hebben. Weliswaar wordt ook de ordening door de ondernemingen zelf genoemd (blz. 4), doch de plaatsing daarvan tussen een paragraaf over de geleide economie en een reeks paragrafen over de P.B.O. doet het effect hiervan enigszins verloren gaan. Wij menen, dat een andere rangschikking van de stof hier de kwaliteit nog zou hebben verhoogd.

Een kleine (met nadruk op dit laatste woord) tekortkoming achten wij, dat hier en daar voor feitelijkheden verwezen wordt naar „de bekende standaardwerken op het gebied van Organisatie en Techniek van de Handel”. De ervaring leert, dat de student deze verwijzingen zonder meer naast zich neerlegt. Dit kan echter door een goed docent opgevangen worden, door deze feitelijkheden op de lessen mondeling te verstrekken.

Dat wij voor dit tweede deel grote waardering hebben, neemt niet weg, dat wij op enkele punten even moeite hebben gehad met het betoog. Als voorbeeld diene

³⁾ Enkele indrukken van de rijstcultuur in de Camargue in „Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie”, 1955, blz. 46.

¹⁾ Dit werk is besproken in „E.-S.B.” van 15 juni 1955.

tabel 3 van hoofdstuk III op blz. 38, waarmede de schrijvers een indruk willen geven van de fluctuaties in het nationale inkomen. Kolom (1) wordt omschreven als „In vorige periode verdiend inkomen = beschikbaar inkomen van deze periode” en kolom (5) als „verdiend inkomen van deze periode”. De argeloze lezer veronderstelt een bepaald verband tussen de opvolgende regels in deze kolommen, doch zoekt dit tevergeefs (kolom 5 periode a: 23, kolom 1 periode b: 23, doch kolom 5 periode b: 21, kolom 1 periode c: 20(?)). De schrijvers merken in een noot op dit cijfervoorbeeld te hebben ontleend aan Paul A. Samuelson: „Economics”. Bij naslag in dit werk blijkt, dat men de hoofden in de kolommen wel wat erg vrij heeft vertaald.

Het noemen van de exportbonus-dollar als verkapte exportsubsidie (blz. 159) achten wij voorts minder geslaagd. Dit standpunt is in de discussies weliswaar soms ingenomen, doch ook bestreden²⁾. Naar ons gevoelen zijn sterkere voorbeelden van indirecte uitvoersubsidies te noemen.

De behandeling van de E.B.U. (blz. 207) is, om deze opmerkingen te besluiten, o.i. niet geheel duidelijk. De tekst geeft de regeling tot 30 juni 1954 en in een noot wordt opgemerkt dat voor overschotten en tekorten, na deze datum ontstaan, een andere regeling geldt, voor verschillen na 1 augustus 1955 ontstaan, weer een andere. Waarom dit niet systematisch in het betoog opgenomen? Wellicht was het zetwerk reeds gereed, toen deze veranderingen werden afgekondigd; in dat geval zij onze opmerking een aanbeveling voor een eventuele tweede druk. Wij misten voorts de consolidatie-overeenkomsten voor permanent geworden E.B.U.-kredieten.

Dit alles zijn slechts enkele, naar onze mening weinig belangrijke, punten van kritiek. Wij hebben voor dit tweede deel alle waardering; het is aanzienlijk sterker van betoog en veel helderder dan het eerste. Op een dergelijk werk werd gewacht.

²⁾s-Gravenhage.

Drs. A. G. TER HENNEPE.

³⁾ Bijvoorbeeld in het verslag over het eerste boekjaar van de N.V. Export Financiering Mij, dat uitdrukkelijk onderscheid maakt tussen valutaire maatregelen, die in feite een verkapte subsidie zijn en de exportbonus. De directie van de E.F.M. verklaart de hogere „koersen” van de exportbonusvaluta uit een kunstmatig hoge, partiële koopkrachtpariteit, nl. alleen bij transacties voor die goederen, die in het importland kunstmatig schaars zijn.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Ten gevolge van de overmaking op 25 januari van de kwartaalsbetaling van het Rijk aan de gemeenten ad ca. f. 240 mln. vloeide er een aanmerkelijk bedrag aan liquide middelen naar de banken. Deze hadden hiervoor verschillende nuttige bestemmingen, nl. financiering van de ultimo-behoefte aan bankbiljetten, aflossing van het laatste restje bij de Centrale Bank opgenomen rekening-courantkrediet, versterking van hun renteloos tegoed bij deze instelling töt iets boven het verplichte minimum en — last but not least — aankoop van vijfjarig schatkistpapier.

Van 20 januari jl. (toen De Nederlandsche Bank laatstgenoemd papier tegen 2 pCt. disconto per jaar uit haar portefeuille begon te verkopen) t/m 30 januari werd hiervan voor bijkans f. 70 mln. afgenomen. In geldmarktkringen menen sommigen, dat deze aankopen door de banken niet in hoofdzaak voor hun eigen portefeuille geschieden, maar meer ten behoeve van cliënten, die

uit rentabiliteitsoverwegingen banktegoeden, die zij voorlopig toch niet nodig hebben, in deze thans beter renderende vijfjarige biljetten zouden omzetten.

Een bevestiging dezer opinie kan wellicht worden gezien in de verhoging, die de afgelopen week door een aantal banken werd aangebracht in hun rentetarieven voor termijn-deposito's; dit zal de depositovlucht nl. enigszins tegengaan.

Een andere aanwijzing in deze richting vormde het gebrek aan kooplust voor de verschillende termijnen schatkistpapier op de open geldmarkt, waar vooral in de korte en middeltermijnen het aanbod overwoog. Ook de handhaving van de callgeldnotering op het voor normale tijden geldende maximum van 1 pCt. vormde een symptoom van de bij voortduring krappe geldmarktpositie.

De kapitaalmarkt.

Op de Nederlandse aandelenmarkt heerste de laatste weken — naar zowel uit de hieronder vermelde aandelenindexcijfers als uit de individuele koersen blijkt — een opmerkelijke stabiliteit. New York was de afgelopen week wat vaster, maar dit mocht in Amsterdam niet veel baten. Slechts het feit, dat de Standard Oil of New Jersey in 1955 een 22 pCt. hogere winst dan in 1954 behaalde trok nogal aandacht en leidde bij analogie tot een koersavans voor Koninklijke Olie. De apathie die hier hoogtij viert bleek echter uit het feit, dat de markt praktisch niet werd meegetrokken door de stijging van het hoofdfonds.

Naarmate meer jaarverslagen over 1955 worden gepubliceerd, blijkt dat in een relatief groot aantal gevallen een bescheiden dividendverhoging (bijv. van 1 pCt.) plaatsvond. Ter beurze werden dergelijke verhogingen met tevredenheid, doch zonder enthousiasme geaccepteerd; noemenswaardige koersstijgingen resulteerden er in elk geval voor de betrokken fondsen niet uit.

Dat de ware animo voor aandelen nog steeds niet is teruggekeerd wordt ook gedemonstreerd door de lage omzetten in deze sector. Gedurende de verslagweek bedroeg deze slechts f. 1½ à f. 2 mln. per dag; in de gehele maand januari 1956 bedroeg de aandelenomzet f. 48 mln. nominaal, d.i. weliswaar iets meer dan in december 1955, toen zij f. 40 mln. bedroeg, doch zeer aanzienlijk minder dan tijdens de eerste 9 maanden van het vorig jaar met een gemiddelde maandomzet van f. 78 mln. nominaal.

De hieronder opgenomen obligatiekoersen geven aan, dat er in de lange rentestand hier te lande de laatste weken eveneens weinig wijziging kwam. De Bank voor Nederlandsche Gemeenten kondigde de uitgifte aan van f. 30 mln. 3½ pCt. obligaties met een gemiddelde looptijd van ca. 25 jaar. De eerste tien jaar is geen vervroegde aflossing toegestaan, zodat de beleggers in dit geval niet geheel eenzijdig nadeel ondervinden van toekomstige stijging, maar geen voordeel van daling van de rentestand. De emissiekoers bedraagt 100 pCt., d.i. ½ pCt. hoger dan voor een soortgelijke lening dezer onderneming enige maanden geleden; hierin komt dus eerder een lichte daling van de rentestand tot uiting.

Aand.	indexcijfers	A.N.P.-C.B.S.	20 jan.	27 jan.	3 febr.
		(1953 = 100)	1956	1956	1956
Algemeen		210,6	211,5	212,0
Internat. concerns		266,7	268,4	269,9
Industrie		163,8	163,5	162,4
Scheepvaart		166,2	168,4	166,7
Banken		166,1	163,6	164,4
Indon. aand.		148,9	150,1	151,3

	20 jan. 1956	27 jan. 1956	3 febr. 1956
Aandelen			
Kon. Petroleum	619½	628¼	642
Unilever	346½	339½	336½
Philips	328	331	330
A.K.U.	310	317½	317
Kon. N. Hoogovens	290¼	292¼	293
Van Gelder Zn.	277½	274½	271½
H.A.L.	215½	215½	216½
Amsterd. Rubber	125½	129½	128
H.V.A.	137¼	140	139
Staatsfondsen			
2½ pCt. N.W.S.	78½	78½	78½
3-3½ pCt. 1947	99%	99%	99½
3 pCt. Grootboek 1946	97¼	97½	96%
3 pCt. Dollarlening	96%	96%	95%
Diverse obligaties			
3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	100%	101	100%
3½ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	96%	97	97
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	102	102	101½
3½ pCt. Philips 1948	100½	100%	100%
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank	96¼	96%	97

J. C. BREZET.

STATISTIEKEN

BANK INDONESIA
(Voornaamste posten in duizenden rupiah's)

Data	Munt, muntmat., goud en saldi aan conv. valuta en vorderingen in goud op de Regering	Vorderingen in vreemd courant betaalbaar	Deviezenfonds valutarekening	Disconto's en voorschotten op onderpand betaalbaar in eigen courant	Voorschotten aan de Regering v. d. Rep. Indon.
21 dec. 1955	953.389	442.229	2.055.708	955.311	4.169.169
28 dec. 1955	953.393	515.784	2.031.162	956.413	1.061.769
4 jan. 1956	953.393	525.048	2.021.341	1.046.032	4.278.470
11 jan. 1956	953.393	492.736	2.004.078	1.047.464	4.396.030
18 jan. 1956	953.393	479.710	1.919.695	937.671	4.378.080
25 jan. 1956	953.393	570.020	1.899.007	663.824	4.443.502
Data	Bankbiljetten in omloop	Deviezenfonds buitenlandse passiva	Rekening courant saldi v/d Reg. v/d Rep. Indon.		Van anderen
			Bijzondere rekening inzake de E.C.A. hulp		
21 dec. 1955	8.165.354	1.555.329	494.868		1.528.782
28 dec. 1955	8.150.952	1.583.420	494.868		1.876.991
4 jan. 1956	8.298.957	1.562.684	494.868		1.954.393
11 jan. 1956	8.411.965	1.561.171	494.868		1.907.701
18 jan. 1956	8.334.877	1.479.784	494.868		1.831.907
25 jan. 1956	8.232.182	1.544.482	494.868		1.708.531

N.V. BANK VOOR NEDERLANDSCHE GEMEENTEN

gevestigd te 's-Gravenhage

UITGIFTE VAN

f 30.000.000.— 3½ pCt. 40-jarige Obligaties 1956

Grootte der stukken: nominaal f 1000.— en f 500.—

Ondergetekende bericht, dat de inschrijving op bovengenoemde
uitgifte zal zijn opengesteld op

VRIJDAG 10 FEBRUARI 1956

van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur

TOT DE KOERS VAN 100 pCt.

bij de kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage,
voorzover in genoemde plaatsen gevestigd, van:

Rotterdamsche Bank N.V.
 De Twentsche Bank N.V.
 Amsterdamsche Bank N.V.
 Heldring & Pierson
 Incasso-Bank N.V.
 Lippmann, Rosenthal & Co.
 R. Mees & Zoonen
 Nationale Handelsbank N.V.
 Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.
 H. Oyens & Zonen N.V.
 Pierson & Co.
 Hope & Co.

alsmede ten kantore der Vennootschap

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 3 Februari 1956.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede, in beperkte mate, de statuten en
het laatste jaarverslag, zijn bij bovenstaande inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

's-Gravenhage, 3 Februari 1956.

N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten.

DE NEDERLANDSCHE BANK
(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt en Muntmateriaal	Vorderingen en geldwaardige papieren, luidende in buitenlandse geldsoorten	Buitenlandse betaal-middelen	Vorderingen in guldens, voortvloeiende uit betalings-accorden	Voorschotten in rekening in courant
27 dec. 1955	3.318.305	1.381.508	163	214.995	51.029
2 jan. 1956	3.318.727	1.360.738	167	225.073	263.046
9 jan. 1956	3.319.413	1.426.371	138	217.897	307.237
16 jan. 1956	3.319.495	1.432.167	119	190.712	204.623
23 jan. 1956	3.317.853	1.444.830	132	205.382	58.586
30 jan. 1956	3.315.781	1.492.673	215	187.999	32.159
6 febr. 1956	3.314.182	1.510.186	210	167.738	81.175

Data	Bankbijzettingen in omloop	Saldo in rekening courant					
		Totaal	's Rijks Schatkist	's Rijks Schatkist bijzondere rekening	Saldo voortvloeiende uit betalings-accorden	Andere saldi van niet-inge-zetenen	
27 dec. 1955	3.954.844	1.472.262	325.546	490.412	115.138	18.369	
2 jan. 1956	3.958.386	1.585.047	456.723	490.412	108.819	18.171	
9 jan. 1956	3.850.922	1.893.985	570.784	490.412	111.743	18.233	
16 jan. 1956	3.794.267	1.821.336	508.170	490.412	80.597	16.041	
23 jan. 1956	3.760.266	1.723.803	551.121	490.412	90.259	30.095	
30 jan. 1956	3.876.607	1.554.519	333.783	490.412	107.161	19.889	
6 febr. 1956	3.837.963	5.726.658	421.083	490.412	112.641	19.805	

VACATURES (zie ook pag. 124)

Ervaren jurist

zag zich gaarne geplaatst bij een

**accountantsfirma,
bank,
industriële- of
handelonderneming**

Goede kennis van de moderne talen (Spaans, Frans, Engels, Duits) en van boekhouden. Prima relaties in binnen- en buitenland. Financieel deskundige, ervaren onderhandelaar.

Brieven van grotere of middelgrote ondernemingen worden gaarne ingewacht onder no. E.-S.B. 6-3.

★
Leeft met Uw
tijd mee
Leest de E.-S.B.
★

De
**N.V. Hollandsche
Belegging en Beheer
Maatschappij**

zoekt
Financieel-economische research kracht
liefst academicus en in ieder geval met enige jaren ervaring in een overeenkomstige werkkring
Uitsluitend schriftelijke sollicitaties aan het Secretariaat, Keizersgracht 706 te Amsterdam

De **SIEMAG** brengt iets nieuws.

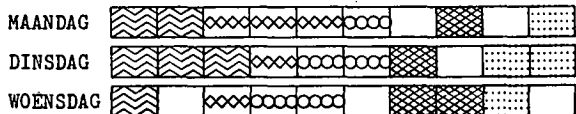
**KOLOM-DIAGRAMMEN
en WERKPLANNEN**

thans op een schrijfmachine te vervaardigen.

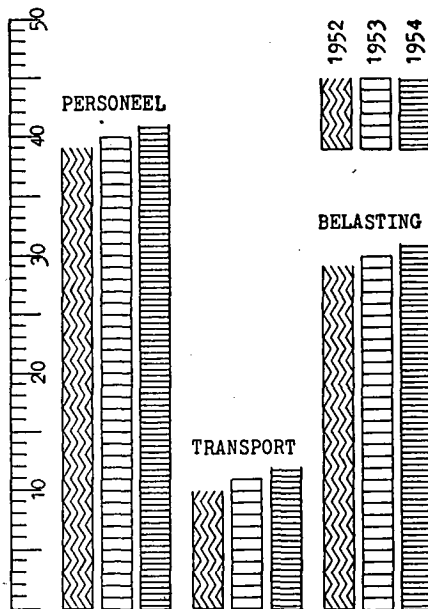

HET IS EEN KWESTIE VAN MINUTEN

Om met de SIEMAG schrijfmachine, Model „Statistiek” dit kolommendiagram of werkplan te vervaardigen. Bij dit bijzondere Siemag model stellen 29 grafische tekens U in staat ontelbare variaties te verkrijgen bij het maken van staafdiagrammen enz. Tekst en cijfers schrijft U in keurig lilliput-schrift met dezelfde machine. Even gemakkelijk als met een normale schrijfmachine maakt U met dit model Uw stencils en offsetbladen. Statistische gegevens, welke vaak met veel moeite en kosten zijn verzameld, komen eerst dan tot hun recht wanneer zij in een grafiek of diagram worden verwerkt. Daar het tekenen hiervan een tijdrovend werk is, welk werk niet iedereen ligt, blijft dit kostbare materiaal maar al te vaak ongebruikt liggen. Wanneer mogen wij U deze unieke machine vrijblijvend demonstreren?

ONKOSTEN IN f 1000,00

J. W. BRÓUWERS-
PLEIN 15
AMSTERDAM-Z.
TEL. 719444

1e MIDDELANDSTRAAT 56, ROTTERDAM
TEL. 33085

STALEN KANTOOR MEUBELEN

vacatures

DOCUMENTALIST

Een belangrijk bureau op het gebied van internationaal marktonderzoek vraagt een

ervaren documentalist

Het bezit van een grote internationale bronnenkennis is een voorwaarde om voor de functie in aanmerking te komen.

Leeftijd: liefst niet ouder dan 35 jaar.

Brieven met volledige gegevens, met name over gespecialiseerde ervaring te richten tot het bureau van dit blad onder nr. E.S.B.-6-1

Hevea

vraagt voor haar afdeling kwaliteitscontrole een

MIDDELBAAR TECHNISCHE KRACHT

(liefst diploma m.t.s. werktuigbouw of chemie).

Naast diepgaand belangstelling wordt bereidheid om zich in deze materie verder te bekwamen als eis gesteld. Ervaring in een soortgelijke functie opgedaan strekt tot aanbeveling.

Eigenhandig geschreven brieven, met vermelding van leeftijd, opleiding en ervaring, vergezeld van recente pasfoto worden gaarne ingewacht bij de afd. Personeel van de

**N.V. VER. NED. RUBBERFABRIEKEN
HEVEDORP (GLD.)**

UNILEVER N.V.

ZOEKT

een Doctorandus in de Economie

OF

Meester in de Rechten, met economische belangstelling

TER OPLEIDING TOT

wetenschappelijk medewerker

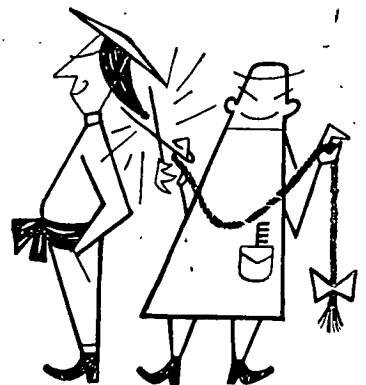
BIJ HAAR AFDELING

MARKTONDERZOEK

LEEFTIJD TOT 35 JAAR

★

Schriftelijke sollicitaties te richten aan Directie Personeelszaken, Afdeling Selectie, Museumpark 1, Rotterdam, onder nummer 705.

EEN STAARTKNIPPER?

De bekende chirurg, jager en philoloog Dr A. G. J. Hermans geeft in zijn unieke verzameling jacht- en jagerstermen en citaten, getiteld „Jacht en Taal“ de ware betekenis. Dit fraaie boekwerk is een kostelijk bezit voor elke jager.

Prijs f 27,50

Vraagt Uw boekhandelaar

Uitgave van de KON. NED. BOEKDRUKKERIJ
H. A. M. ROELANTS te SCHIEDAM